

poze 10

DECEMBER 2016

Lector Nedersaksisch

Creolisering regiotalen

Werkplaats van de hel

Tandartsroman

Bibliotheek Bindt?

Herschreven verleden

Herbert Hakvoort
(Oera Linda)

The Water Kingdom

Europese Euro's naar dialect

Ter Verpoozing

Dit

De Provincie Drenthe betaalt mee aan een **Associate Lector Nedersaksisch** bij Stenden Hogeschool (in Emmen). Onderzoek naar de plek van meertaligheid en regionale identiteit in Drenthe en omstreken horen tot de taken. Wat kan een Associate Lector voor de regio betekenen? Welke vragen zou U aan een Associate Lector willen stellen? Burgemeesters en andere bestuurders, burgers: Kom op en stap naar voren. Laat zien dat U de stems des volks bent. Wat wilt U weten?

Talen verdwijnen in snel tempo. Ik was in Den Haag en luisterde naar Afrikaanse schrijvers. Interessante gezichtspunten over **verdwijnende en oplossende talen**.

De werkplaats van de hel. Posthume bijdrage van **Dieks Blom**. Bij leven lid van de PKN in Peize en advocaat van meer **spiritualiteit en bezinning**. Oproep tot reflectie op het bestaan aan de hand van dagelijkse gebeurtenissen. Hij schreef zes boeken, het zevende verschijnt in januari 2017. Zin in Peize (www.zininpeize.nl) is een van de vele initiatieven om bewustwording te stimuleren met een metafysische ondertoon. Zin in leven voor de dood.

Op 15 oktober was de reünie van de **R.K-H.B.S in Emmen**, met ruim honderd oud-leerlingen en oud-leraren. Ik mocht een inleiding houden over **regio-cultuur in de jaren zestig**. De bijeenkomst heeft mijn blik op het verleden veranderd. Nu U nog.

Bibliotheken zoeken naar een nieuwe invulling. Wat is het **bestaansrecht van bibliotheken** en hoe kan koersverlegging noodzakelijkheid van deze informatiedrager naar boven halen. Op een gehooravond legde ik enkele ideeën op tafel. "Sluit de bibliotheken".

Oera Linda Boek en **Slow boat to China** kwamen halverwege de geboorte van **Herbert Hakvoort** voorbij. Het **Oera Linda Boek** is een hoax, een grap, een literair spel met werkelijkheid en fictie. Goffe Jensma promoveerde op dit werk. Hij ontmaskerde de schrijvers van deze "Friese cultuurgeschiedenis". **Slow boat to China** is een verhalenbundel van **Ng Kim Chew**, geboren in een arm dorpje in de Maleisische regio Johor. Hij is inmiddels hoogleraar Chinese literatuur. U kunt details vinden op het web. Ng Kim Chew – Huang Jinshu in Mandarijn – speelt met talen en met werkelijkheid en fictie in een regionale context. Hij speelt met de lezer. Ik ga op zijn schouder staan. U bent aan de beurt om uw leesvaardigheden en uw inzichten te scherpen. Eénmaal lezen is wellicht niet genoeg. Voetnoten kunnen u helpen. Ga ervoor zitten. Rechtop en vernuiver oe. **Europees geld naar land van dubbelties en kwarties**.

Inderdaad. Dit is een particulier nummer van Poze. Ik kijk uit naar Uw tijdschrift.

En verder

The Water Kingdom, een leerzaam en **informatief boek over China** van **Philip Ball**.

Ivor Osgerby Bishop schreef **Time to Act**. Hij is op zoek naar **nieuwe vormen van democratie**.

Het is druk in mijn uitgeverij **Ter Verpoozing**. Een overzicht van **nieuwe en aanstaande uitgaven** voor een select publiek.

En nog verder

Tien nummers van Poze verschenen dit jaar. Ik stuurde de papieren versie naar bestuurders, dagbladen, literaire bladen en **Captains of Culture**. Ik onderzocht vent en vorm. Ik onderzocht inhoud en presentatie. Deze jaargang heeft me veel hoogstaande contacten opgeleverd. **Quality time**. Het goede behoud ik. Het kwade onderzoek ik in mijn proza. Misschien/waarschijnlijk dient zich een nieuwe vorm aan voor de vent. Ik dank U voor **Uw kostbare aandacht** en voor Uw zee van tijd. Het genoeg is mijnerzijds.

Fotos: Gerard Stout, Meta Geerts (12,14)

Omslag: Twist (Emsland)

Online kunt U alle nummers van Poze raadplegen. www.gerardstout.nl/poze

Associate Lector Nedersaksisch

Provinciale Staten van Drenthe maken budget vrij voor een associate lector Nedersaksisch. Vier jaar lang kan een associate lector bij Stenden Hogeschool in Emmen anderen aanzetten tot onderzoek in Drenthe en omstreken naar identiteitsbepalende aspecten. Wat is de plaats van de taal in Drenthe en in aanpalend Groningen, Friesland en Emsland? Op welke manier zijn economieën in de regio met elkaar verbonden? Vrezen Drenten vernieuwing of lopen ze juist voorop? Een aanzet voor onderzoeksvragen.

Gerard Stout

Een lector in het HBO organiseert een kenniskring van betrokken docenten. Om niet in abstracte en vage formuleringen te verzanden geeft ik concrete voorbeelden. Ik laat me graag verbeteren.

Een lector vraagt vijf collega's van de hogeschool – Stenden en NHL Hogeschool – om met elkaar na te denken over het intellectuele, culturele, economische, recreatieve klimaat in Drenthe. Die collega's komen uit diverse vakgebieden. Economie, werkgelegenheid, Duitse taal- en letterkunde, ICT, Communicatie en Media, Lerarenopleiding primair onderwijs. Lerarenopleiding voortgezet onderwijs, Maatschappelijk werk, Technologie, Bestuurskunde, enz. Iedereen kan meedoen.

Minor

Docenten in het HBO hebben de beschikking over honderden studenten. De docenten ontwerpen een lesprogramma. In een curriculum staat het aanbod over kennis- en vaardigheden. Voor een belangrijk deel ligt dit lesprogramma vast. Er zijn wettelijke eisen om kwaliteit van de opleiding te bewaken. Inspectie vindt plaats via zogenaamde visitaties. Net zoals een arts een patiënt visiteert door met zachte en zelfverzekerde hand het lichaam af te tasten.

Naast lesonderdelen in beton gegoten is er ook vrijheid om een deel van het programma naar eigen inzicht van inhoud en vaardigheden te voorzien. Dat onderdeel heet Minor.

Een student kan een minor kiezen. Die minor, studieonderdeel van een half jaar, kan bijvoorbeeld zijn: *Natuurbeheer* (regelgeving, praktische uitvoering),

Minority Languages (gebruik en lot van regio-talen), *Zorgverlening* (bijv. robotisering van de zorgverlening). Vaak hoort het woord INNOVATIEF bij de titel van de minor. Studenten volgen een aantal oriënterende lessen en gaan vervolgens aan de slag met een zelfgeformuleerde onderzoeksvraag.

De oriënterende lessen zijn efficiënte combinaties van lessen bij (andere) studierichtingen. *Manieren van onderzoek* is zo'n startles. *Effectieve rapportage* is een ander. Docenten van een kenniskring bespreken samen met de lector het gemeenschappelijke programma van de minor.

Innovatief Nedersaksisch

Ik geef enkele voorzetten voor een gemeenschappelijk deel en voor onderzoeksvragen.

Gemeenschappelijk

Alle studenten met keuze voor de minor *Innovatief Nedersaksisch* bestuderen in grote lijnen de geschiedenis van de regio. Ze verdiepen zich in geografie, geologie, migratie, bewoning, verandering van woeste grond in cultuurgrond, ontsluiting van de regio (door vaarten, spoorlijnen, wegen, glasvezel), onderwijs, politieke ontwikkelingen. (Drenthe bestaat als provincie slechts 150 jaar, daarvoor deed het wegens gebrek aan belang nauwelijks mee).

Naast deze cultuurhistorie van Drenthe – in het licht van de landelijke geschiedenis – is er ook aandacht voor aanpalend Emsland. Immers rond 1870 zijn veel (katholieke) mensen uit wat nu Duitsland heet, naar Drenthe geëmigreerd / voor Bismarck gevlucht.

Naast deze vakinhoudelijke onderdelen – kennis van zaken – is er aandacht voor onderzoeksmethodiek. Hoe stel je een vragenlijst samen? Hoe meet je wat je wilt weten? Hoe verwerk je gegevens en welke conclusies trek je met enige betrouwbaarheid uit deze gegevens?

Suggesties voor studieboeken:

- *Biografie van de Drentse Aa*. (Hans Elerie e.a.)
- *Wederopbouw in Drenthe* (Cynthia The).
- *Allemaal andersdenkenden; omgaan met cultuurverschillen* (Geert Hofstede, Gert Jan Hofstede, Michael Minkov).

Onderzoek

Ik wil niemand voor de voeten lopen met mijn onderzoeksvragen. Ik geef enkel aan waar mijn belangstelling naar uitgaat. Ik hoor graag andere onderzoeksvragen. De twaalf burgemeesters in Drenthe hebben vast meer dan twaalf vragen waarop ze graag een antwoord willen. Al was het maar verheldering van de parallellen tussen burgemeesters, Don Quichote en windmolens. Ook de overeenkomsten tussen de burgemeesters en de twaalf apostelen is in deze goddeloze provincie een onderzoek waard. Wie is de Petrus en wie is de Judas?

Talentontwikkeling

Drenthe kent gemiddeld evenveel talent als de rest van de wereld. Talent is immers grotendeels genetisch bepaald. Opvoeding en milieu kan ontwikkeling van talent stimuleren.

Hoe is de expressie van talent over de regio verdeeld? Welk deel van de regio kent het gunstigst klimaat voor talentontwikkeling? Hoe kunnen andere regio's profiteren van erkende gunstige randvoorwaarden? Hoe was dat in het recente verleden?

Veel van deze vragen zijn niet gemakkelijk te beantwoorden. Hoe definieer je talent? Hoe meet je talentontwikkeling? In mijn naïeviteit zou ik zeggen: Bepaal het percentage gediplomeerden voor voortgezet onderwijs, hbo en univeriteit. Bepaal het percentage kunstenaars, schrijvers, journalisten, musici en vergelijk deze percentages met die uit andere regio's (Vooral met Emsland). Waar zijn gediplomeerden van de H.B.S uit Emmen terechtgekomen? Dankzij of ondanks hun milieu? Bestudeer de schoolkranten uit die jaren. Waar zijn de auteurs beland?

Mondiaal denken

In de grensregio met Emsland zijn naar verhouding veel mensen met een politieke voorkeur voor partijen met een xenofob programma. Liever geen exotische culturen in de buurt. Not in my backyard. Klopt dat? Hoe verhoudt deze voorkeur zich met armoede, laaggeletterdheid, dialect, meertaligheid, neiging om in de regio te blijven? Wat zijn de vakantiebestemmingen van de inwoners uit deze regio en waarin verschillen deze bestemmingen met die uit andere streken? Wie gaan drie weken met de kids naar Thailand en wie kiezen voor *All inclusive* in

Turkije; zonder met meer Turken kennis te maken dan de eigenaar van het hotel? Verschilt dit van landelijke patronen?

Grensverkeer

Veel inwoners van de grensregio kennen voorouders uit Emsland / Nedersaksen. Kijk naar de namen: Haitel, Lübbers, Görtz (Geerts), Kölker, Mensen, Kocks, Nieters.... Welke (familie)banden bestaan nog over de grens? Hoe vaak bezoeken mensen elkaar? Welke taal spreken ze met elkaar? Is dat Nederlands, Duits, Plattduits, een Drentse regio-taal? Wat hebben de families (nog) gemeenschappelijk? Wat leren ze van elkaar?

In hoeverre spelen deze (familie)banden een rol bij economisch grensverkeer? Wie gaan naar Meppen, Leer, Oldenburg voor inkopen? Wie gaan naar Emsland om (goedkoop) te wonen, hoe verloopt integratie met Emslanders? En omgekeerd. Hoeveel Duitsers wonen permanent in de Drentse regio? Wat kunnen we leren van deze nieuwkomers? Wat hebben deze nieuwkomers – niet enkel Duitsers – van de oud-ingezetenen geleerd en overgenomen? Ook toe te passen op Friezen die buiten hun regio wonen en werken. Sommigen willen nooit terug naar het Heitelân, andere smachten naar terugkeer.

Literatuur en regiotaal

Vanaf het moment dat Drents dialect op schrift beschikbaar kwam (150 jaar geleden) is er sprake van verdwijnen van de streektaal. De regio-talen veranderen. Hoe is deze verandering zichtbaar in geschreven en gesproken media? In *Maandblad Drenthe* in *Roet* en nieuwkomer *Zinnig* zijn deze uitingen te vinden.

Hoeveel Drentse schrijvers zijn er (geweest). Wat is hun invloed op het identiteitbesef van Drenten (geweest)? Welke rol speelt – if any – dialect in het identiteitsbesef? En wat is die identiteit?

Religie

Op Erica is er maandelijks een katholieke kerkdienst in de Poolse taal. Welke gelovigen wonen deze diensten bij? Hoe verandert de eredienst onder invloed van de nieuwkomers?

Er zijn veel meer interessante vragen over deze missie te stellen; graag in combinatie met de islam in Drenthe en Emsland. In Emsland zijn kapelletjes bij boerderijen heel gewoon, alsof Limburg over de grens ligt.

Herindeling en regio-identiteit

In het noordwesten van Frankrijk zijn diverse regio's heringedeeld tot het departement Haut de France. Dit gebied – ter grootte van Vlaanderen met 9 miljoen inwoners – was lange tijd deel van de Nederlanden. Het *patois* is een lokale variant met veel Nederlands.

Hoe beleven de bewoners de nieuwe identiteit? Hoe heeft de Franse overheid de herindeling voor elkaar gekregen? Wat kan dit zeggen over een herindeling van Friesland, Groningen, Drenthe en Emsland?

Methodiek

Studenten kunnen zelf bedenken hoe ze het onderzoek gaan uitvoeren. Ik pleit voor veel contacten. Dat betekent veel interviews. Uit de veelheid van antwoorden is het aan de studenten om een samenvatting te maken met passende conclusies.

Media

De studenten onderhouden goed contact met lokale media. Tussenrapportages en werkwijze zijn openbaar en aan feedback van de bevolking onderhevig.

Ik pleit voor een website www.lectornedersaksisch.nl met regelmatig rapportage van de voortgang. Graag met Twitter, blogs en vlogs. Uiteraard ook Facebook.

Tijdgeest

Liep Drenthe in de jaren zestig achter, of juist voor aangaande democratisering? Hing “mei ‘68” al in 1967 in de Drentse lucht? Gebeurt “alles” in de regio later dan in de rest van de wereld, of is dat een mythe?

Verrijking

Het lectoraat Nedersaksisch en Duits aan Stenden Hogeschool is een verrijking. In wisselwerking met de regionale bevolking aan weerszijden van de landsgrenzen kan dit lectoraat een bijdrage leveren aan de regionale identiteit en aan verheffing van het culturele en intellectuele klimaat.

Creolisering van regiotalen

Dagelijks verdwijnen regiotalen. Het aantal gesproken talen ligt tussen de 5000 – 6000. Veel van die talen kennen geen literatuur. Van veel talen is er nauwelijks schriftelijke documentatie. Pogingen om de talen te behouden lopen veelal op niets uit.

Gerard Stout

Ik was op een bijeenkomst ter gelegenheid van de week van het Afrikaanse boek. Kort sprak ik met schrijfster Marlene van Niekerk. Ze schreef onder meer *Agaat*, een vuistdikke roman over het Zuid-Afrikaanse platteland. *Agaat* is de zwarte huishoudelijke hulp; de schakel tussen de cultuur van blanken en zwarten.

Tijdens het gezellig samenzijn na afloop van de lezingen in Den Haag sprak ik kort met Marlene van Niekerk over regiotalen. Ik citeer haar uit de losse pols. “Afrikaans is een taal van de *ground fish*, dat zijn vissen die over de bodem kruipen. Ze woelen in de modder om voedsel te vinden.”. De *ground fish* zijn een metafoor voor de lagere sociale klasse. Afrikaans is voor een enkele intellectueel met passie voor taal en historische context.

Marlene van Niekerk, Francois Smith, Ena Jansen.

“Er treedt creolisering op van het Afrikaans.” Ik begreep die uitdrukking niet. Ik vroeg verheldering.

In Zuid-Afrika zijn er elf officiële talen. Xhosa, Zoeloe, Venda, Engels,... Afrikaans is slechts een van de elf. Deze talen mengen met elkaar. Er ontstaat een soort Papiaments, dat ook een mengtaal is van Spaans, Engels, Nederlands en diverse andere talen.

“Ik leerde dertig jaar geleden al van Crombach dat regiotalen verdwijnen. Zelfs Darwin heeft daar al over geschreven. De woordenschat van de regiotalen groeit niet steeds mee met maatschappelijke ontwikkelingen. De vocabulaire is onvoldoende om over hedendaagse zaken te communiceren. In mijn romans gebruik ik archaïsche Afrikaanse woorden, waarvan zelfs mijn familie de betekenis niet meer kent.”

Darwin

Eenmaal thuis zocht ik naar Darwin en verandering in talen. De evolutietheorie beschreven in *The Origin of Species* blijkt ook te gelden voor talen. Voor wie Nederlands heeft gestudeerd is dat wellicht een overbekende opvatting. Voor mij is dat nieuw.

Talen verdwijnen niet, op uitzonderingen na. Talen veranderen, groeien mee met maatschappelijke, economische en culturele ontwikkelingen. De taal die het meest past bij de communicatie overleeft. Vaak is dat een mengtaal, een combinatie van meerdere talen. De woordenschat van de Nederlandse taal wordt verrijkt (verarmd zou een ander wellicht zeggen) met woorden uit de Engelse vocabulaire. Dat gaat vanzelf. Met taalpolitiek is die ontwikkeling niet te sturen, ook niet tegen te houden. De evolutie van planten en dieren is ook niet te beïnvloeden. De natuur gaat zijn eigen gang. Ook genetische modificatie door de mens hoort bij die evolutie.

Synthetisch vs Analytisch

Tijdens mijn speurtocht kwam ik een artikel tegen over taalverwerving. Tot het dertiende levensjaar leren kinderen een taal vooral *synthetisch*. Ze kunnen compacte woorden veelvuldig vervoegen. Naamvallen zijn heel gemakkelijk te leren. Op latere leeftijd verdwijnt dat vermogen. Een taal verwerven is dan vooral een *analytische* vaardigheid. Het onderscheid is te zien aan Papiaments, Afrikaans, Esperanto. Vervoeging van werkwoorden blijft achterwege. Deze talen zijn het gevolg van diverse bevolkingsgroepen die op latere leeftijd met elkaar mengden. Vakantietaal: Ik eten. Jij brood bakken.

In gesloten gemeenschappen – dialectsprekers in boerengemeenschappen – treedt die menging niet of nauwelijks op. De sprekers hebben genoeg aan hun synthetische taal. In open gemeenschappen verschuift de taal naar analytisch, met verdwijning van naamvallen en vervoegingen.

DBNL

Op www.dbnl.org – ondergebracht bij de Koninklijke Bibliotheek www.kb.nl – zijn meer dan 40.000 literaire werken in de Nederlandse taal te vinden. Deze digitale bron is een onderzoeksspeeltuin voor liefhebbers van taal. De Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren is bezig om ook bronnen in het Afrikaans digitaal beschikbaar te stellen. Een volgende stap kan zijn om ook Friese literatuur en literatuur in het Nedersaksisch aan deze website toe te voegen.

Veel van mijn Nederlands proza is al op www.dbnl.org te downloaden. Nu het Drentse werk nog. Een associate lector Nedersaksisch zou zich daarvoor kunnen inspannen. De Provincie kan financieel bijdragen om het Drents erfgoed veilig te stellen.

De verantwoordelijke is te bereiken via cees.klapwijk@kb.nl

Wak

Ena Jansen, auteur van *Bijna familie* over een zwarte dienstbode in een stedelijke omgeving, kwam naar Nederland en begreep na een wandeling dat haar beeld van wak een geheel ander was dan de dichter had opgeschreven. Een donkere plek in een kroosbedekt water.

Dis

Adriaan van Dis bood een deel van zijn archief aan in het Letterkundig Museum. Een klein Afrikaans dagboek liet hij wel zien. Het bevat aantekeningen over zijn verzet tegen het apartheidsregime. Dat mocht iedereen lezen. Na de spanning van de illegale daden had hij "ongelofelijk veel geneukt". Pas na zijn dood weten we hoe vaak en met wie.

Ik hoef het niet te weten. Zoals bij Berdjajev is te lezen in *Mijn weg naar zelfkennis*:

"De sexuele handeling zelf heeft iets weerzinwekkends. Leonardo da Vinci zegt, dat het geslachtsorgaan zo weerzinwekkend is, dat het menselijk geslacht zou ophouden te bestaan, indien de mensen niet in een toestand van bezetenheid geraakten." ..." Het sexuele heeft iets vernederends voor de mens. Eerst in onze tijd heeft men er in toegestemd, dat het sexuele wordt blootgelegd. En de mens bleek hierbij in delen uiteen te vallen. Zoo is het bij Freud en de psychoanalyse, zo is het in de moderne roman. Dit is de schaamteloosheid van de moderne tijd, maar het is bovendien een grote verrijking van de kennis betreffende de mens." (p. 77) (1940).

Werkplaats van de hel

Als kind van tien jaar aan het einde van de tweede wereldoorlog herinner ik mij de angst die er bestond voor de “bom” die de duivel Hitler nog net zou kunnen redden van de afgrond waaraan je niet leek te kunnen ontkomen.

Een bom die in een paar klappen de capitulatie van de geallieerden zou bewerkstelligen. Een wapen waarmee dankzij de rakettechniek van de V1 en V2 de macht waar dan ook in handen zou vallen van de duivel Hitler himself. Die wraak zou zeker en zoet zijn.

Dieks Blom

Broedplaats van het onheil heeft in mijn herinnering ook een naam. Die luidde Peenemunde.

Met mijn jongste zuster die aan het einde van de oorlog 1 jaar oud was, bezocht ik in 2012 het schiereiland Usedom op de grens van Polen en Duitsland.

Op de noordelijkste punt van dat schiereiland bevond zich de enige mij bekende plek op dat schiereiland, Peenemunde. Mijn zuster begreep dat ik daar dus wel een dag zou willen doorbrengen.

Op een zonnige dag nemen we de trein erheen en ik leg haar uit dat we onderweg zijn naar de werkplaats van de hel die dankzij de tijdige val van Hitler daar onklaar is gemaakt en dat in de restanten ervan de wetenschap van de ruimtevaart wortelt die ons de ruimte in deed reizen en de kernenergie deed ontwikkelen.

Werkers van hier kregen alle kansen en mogelijkheden voor een nieuwe carrière bij de overwinnaars.

De deplorabele uitstraling van de stilgevallen werkplaats is met zorg bewaard gebleven. Ontzagwekkende gebouwen en hallen, kraanwerken slag- en onderzeeboot in combinatie met woest en ledig gehouden land binnen ontoegankelijke muren. Ik wandelde er een zonnige vakantiedag weg en had – als mijn zuster aan die treurigheid een einde had willen maken- er meteen mee ingestemd. Maar haar belangstelling verdroeg gelukkig een museumbezoek in die helse werkplaats. Dat is aan te raden voor wie wil weten wat de duivelse mens bezielde. Of op welke dubieuze investeringen de wetenschap over de ruimte bloeit? Of hoe het vernuft van geïnterneerde gevangenen werd ingezet. Of hoe ze van strafkamp naar de werkplaats werden vervoerd? Of hoe het zat met de bereikte successen in de rakettechnologie? etc. etc.

Wie er werkten, vertellen op de in te schakelen monitor hoe het allemaal zat.

De stilgevallen werkplaats van de hel in zijn

passende deplorabele uitmontering is een bezoek ten volle waard. Voor mijn zuster die bij een technisch hoogstandje als de landing op Mars nooit aan een hel dacht als oorsprong voor de wortels was het een eye opener en een welbestede interessante vakantiedag.

Hoeveel geïnterneerd vernuft overleefde hier de oorlog. Hoeveel carrières startten in deze hel? Hoeveel deftige wetenschap komt voort uit gefinancierde vernietigingslust? Het is niet te bevatten en vandaar dat de Duitse overheid bij de ingang een gedachtniskapelle heel schuld bewust heeft neergezet.

Of was er blijkbaar toch een creatieve bron ontstaan die Peenemunde in z’n eigenheid en zelfstandigheid liet financieren zolang als nodig was? Dit betekent dat daardoor vernuft het leven werd gered en de basis vormde voor de vreedzame wetenschap over het ons omringende heelal. Een vreedzame loot met wortels in de werkplaats van de duivel.

Zin in Peize is voor iedereen, en door iedereen. Voor mensen uit alle windstreken, die iets willen doen met zingeving, religie, voor wie bewust in het leven staat en graag anderen ontmoet die dat ook doen of willen.
www.zininpeize.nl

Dieks Blom is een van de grondleggers van de beweging Zin in Peize. Hij schreef columns over dagelijkse zaken in verandering. Tijdens zijn leven bundelde hij zijn columns in zes boeken. Wie op boekwinkeltjes.nl zoekt vindt deze uitgaven. Op 29 januari 2017 verschijnt posthuum de zevende bundel tijdens een bijeenkomst van Zin in Peize in de dorpskerk in Peize.

Tandartsroman

Drie appels, meer waren niet nodig om mijn maagdelijkheid te verliezen. Naar verhouding zijn dat er veel. Soms volstaat één beet uit een appel. Ik was een verlate puber, een aankomend adolescent.

Mijn kinderjaren en mijn jeugd sla ik over in mijn verhaal. Als ik mijn eigen kinderjaren vertel, merk ik heel snel dat ik over mijn kinderen ga vertellen. Zij doen – vaak beter en handiger – wat ik ook heb gedaan. Ik zie mijn eigen jeugd terug in mijn kinderen. Ik begrijp mezelf beter. Erna.

Ik ben in een harmonieus gezin opgegroeid met liefhebbende ouders en liefhebbende broers en zusters, oom en tantes, opa's en oma's. Die liefde gold niet altijd mij, maar ik wil maar zeggen. Ik heb geen traumatische jeugdervaringen. Van mij geen larmoyant verhaal over miskenning, verwaarlozing, pesterijen – plagen hoorde wel bij het leven *bie oens op de boerderië* onder het motto: Was sich liebt, das neckt sich. –

Mijn enige tegenslag is dat ik geen tegenslag heb gekend. Dat is mede te danken aan mijn gebrek aan religieus besef en mijn desinteresse in politiek. Ik ben niet belast met zondebesef en overtuigingen dat al het goede van buiten komt en al het slechte van mij. Ik was een braaf ondeugend onderzoekend liefhebbend kind. Tot doktertje spelen aantoe. Erna, in mijn puberteit heb ik diverse meisjes liefgehad. Of ze ook van mij hielden? Misschien? Sommigen?

Vooruit. Ik houd niet altijd mijn kiezen op elkaar. Eén anekdote dan. Ik was zeventien en ik zat in de laatste klas van de middelbare school. Ik raapte appels in onze boomgaard. Al is boomgaard een grote naam voor zes appelbomen, drie perenbomen en twee pruimenbomen. Bongerd heette dat fruitbos in mijn eerste taal.

De buurvrouw, ik zal uit piëteit haar naam niet noemen, had achter haar huis, naast het kippenhok, slechts één appelboom met Jonathan, een bijbelse naam voor een zachtzure appel.

'Ken jij Jonathan?' vroeg buurvrouw. Ze was 34, dat wist ik omdat ze net jarig was geweest.

Ik kende Jonathan niet. Ik dacht eerst dat ze een neefje bedoelde, of een jongen uit de straat.

Voor ik het wist stond ik met mijn emmer onder haar appelboom. Magdalena hielp mij haar appels te plukken. Buurvrouw rekte naar de hoogste vruchten. Haar korte rok leek nog korter te worden. Ik schudde aan de stam – kijk die woordspeling vind ik nou leuk – en buurvrouw bukte zich om Jonathan op te rapen. Aan het steeltje.

Bij cultuurgeschiedenis had ik het verhaal van Eva en Adam gelezen. Na die middag in het kippenhok begreep ik de strekking veel beter. Ik had verleiding aan den lijve ervaren. Ik moet zeggen, ook nu nog, ook nu ik niemand meer naar de mond kijk, en ook niet in de mond. Ook nu nog koester ik die herinnering zonder er een trauma van te maken, of een ongewenste intimiteit. Aangenaam geklieder. *Forever*.

Ik werd tandarts.

Hoofdstuk 3

Tandartsroman

Gerard Stout

Ter Verpooring

70 pag. Euro 10,00
+ verz. Euro 12,50

Time to Consider & Time to Act

De huidige vorm van volksvertegenwoordiging vertoont slijtage. Is democratie de houdbaarheidsdatum gepasseerd? Hoe kan de wil van het volk op een effectievere manier worden onderzocht? Hoe ziet een waarlijke volksvertegenwoordiging eruit? Ivor Osgerby Bishop heeft over een nieuwe vorm van democratie nagedacht. Zijn overwegingen staan in *TIME TO CONSIDER*

In het boek *TIME TO ACT* staat een model voor een frisse aanpak.

Beide boeken zijn als pdf te downloaden op www.gerardstout.nl/ivor

In het Engels.

Bibliotheek Bindt?

Bibliotheken op zoek naar nieuw werkveld

Bibliotheken zijn opzoek naar een effectievere invulling van hun werkwijze. De uitleen van boeken was lange tijd kernactiviteit. Met de digitalisering van informatie verschuift de bron van kennis naar het web. Lezers hoeven de deur niet meer uit om een boek te lenen. De verandering van functie van de traditionele bibliotheek heeft grote gevolgen voor sociaal leven en samenhang, vooral op het platteland en in kleinere dorpen. De gemeente Noordenveld maakt een nieuw beleidsplan voor de komende vier jaar. Ze vraagt op inspraakavonden de burgers om mee te denken over taak en werkwijze van bibliotheken.

Gerard Stout

In bibliotheken zijn veel taken overgenomen door vrijwilligers. Een automaat registreert ingeleverde boeken. Wie wil kan e-books downloaden zonder de deur uit te gaan. Tegen de verwachting zijn het vooral ouderen die het gemak van een tablet benutten. Er passen veel boeken in een tablet met weinig gewicht, een scherm dat in helderheid regelbaar is en letters die met een vingerbeweging groter worden. Jongeren gebruiken naar verhouding meer papieren boeken om literatuur te lezen en kennis op te doen voor scripties en presentaties. Scholieren in de kop van Drenthe kiezen vanwege betere voorzieningen voor een lidmaatschap van de bibliotheek in Groningen, boven die op het platteland. Ook elders loopt de dorpse bibliotheek leeg.

Doelgroepen

De overheid heeft nieuwe doelgroepen voor bibliotheken aangewezen. Rond 12% van de bevolking is laaggeletterd en heeft moeite met invullen van formulieren en worstelt met digitale aangifte van belastingen. Gebruiksaanwijzingen van apparaten en bereidingsvoorschriften op verpakkingen blijven vaak onbegrijpelijk voor laaggeletterden. Literatuur is dan een stap te ver.

Bibliotheken zorgen inmiddels voor taalcursussen, niet alleen aan de oorspronkelijke bevolking. Ook vluchtelingen en andere nieuwkomers kunnen voor taal aankloppen. De bibliotheek voorziet ook in cursussen digitale media. Niet iedereen kan een mail versturen en een bijlage toevoegen. De uitleen van boeken wordt bijzaak. Waar liggen mogelijkheden?

Samenwerking

De gemeente heeft als verstrekker van subsidies een stevige vinger in de pap. Het verdient aanbeveling subsidies afhankelijk te maken van samenwerking tussen organisaties. Wie activiteiten organiseert met andere maatschappelijke organisaties kan bijvoorbeeld eerder op een bijdrage van de gemeente rekenen dan een vereniging die vooral op eigen belang is gericht. Kunstenaars, muziekverenigingen, culturele kringen, kerken, vluchtelingenwerk, IVN, sportclubs, zwemverenigingen, Huus van de Taol en bibliotheken maken eerder kans op toekenning van ondersteuning als ze elkaar

opzoeken. Dit is een manier om het ons-kent-ons-patroon te doorbreken. Vluchtelingen wonen op die manier een concert bij en komen met lokale kunst in aanraking. Verenigingen gaan – voor subsidie – hun best doen om anderen als bij een speed date in hun activiteiten te betrekken.

Erfgoed

De bibliotheek zou in samenwerking met het Drents Archief, hogescholen, historische verenigingen en vrijwilligers de Drentse en Groningse literatuur uit de laatste 150 jaar kunnen digitaliseren zodat al het werk op de website van de bibliotheek beschikbaar komt.

Uiteraard kan de bibliotheek de toegang spoort zijn tot wetenschappelijke literatuur, met voor belangstellenden onbeperkt toegang tot vakkennis. Op universiteiten en hogescholen is dat al mogelijk. De bibliotheek kan die toegang zijn voor alle burgers.

Experts

De bibliotheek kan zich ontwikkelen tot een centrum voor experts. Iedere scholier op zoek naar een vakdeskundige zou via de bibliotheek rechtstreeks in contact kunnen komen met slagers, fietsenmakers, leraren, verpleegkundigen, hoogleraren, buschauffeurs, schrijvers of welke deskundige dan ook, voor een interview of voor informatie over beroep.

Extrovert

Bibliotheken lijden aan een naarbinnen gerichte cultuur. De diensten zijn aanbodgericht. Experts ontwikkelen een cursus, de consument wordt geacht het prima product af te nemen. Deze houding is niet beperkt tot de bibliotheek. Ook in het onderwijs was deze houding lange tijd mainstream: Wij weten wat goed voor jullie is. Wij kennen jullie behoefte.

Het is niet eenvoudig zo'n cultuur te veranderen. Dienstbaarheid en klantvriendelijkheid staat voorop. Dat is nieuw. Ook ouders met (klein) kinderen weten hoe lastig het is naar de behoeften van hun kroost te vragen. Meestal lopen (klein) kinderen niet weg. Bij de leden van de bibliotheek is er geen vaste binding. De noodzaak om te blijven is afwezig.

Ook (veel oudere) vrijwilligers zijn niet getraind in klantvriendelijkheid. Op dat terrein is een wereld te winnen. Gelukkig zijn er positieve ontwikkelingen. Op de dag dat ik foto's maakte

in de bibliotheek in Peize werden kinderen van een jaar of acht getraceerd op appelgebak met slagroom. "Kom weer terug, ook als er geen taart is," hoorde ik de begeleidster zeggen.

Gebouw

Voor veel van de digitale activiteiten is een gebouw minder nodig. Bestellen van boeken kan via het web. Inleveren kan bij een automaat in een supermarkt. Een ontmoetingsplek voor burgers kan – in kleinere plaatsen – in plaats van de bibliotheek ook een kerk of kunstencentrum zijn. Het is zaak dat buiten gebaande paden naar een oplossing wordt gezocht om samenhang en communicatie tussen burgers te bevorderen. De gemeente kan met passende randvoorwaarden subsidie als sturend element gebruiken om samenhang te bevorderen. De gemeente zegt niet hoe de contacten moeten worden gelegd; dat is aan de verenigingen.

Informatie en communicatie

Beleidsnotities zijn gebaseerd op een grondige analyse van de feiten (Leeftijd van leners, frequentie en aard van uitleningen – fictie, non fictie, films, gebruik internet,... – per locatie; dus onderscheid platteland, dorp, stad. In de beleidsnotitie komt een vertaalslag van meningen en tips. Het is zaak dat de nota concrete en meetbare doelstellingen bevat.

Enkele overwegingen:

- * Centrum voor informatie en communicatie.
- * Gemakkelijk toegankelijke digitale ingang voor literatuur, dagelijks nieuws, wetenschappelijke tijdschriften. Toegang tot (streaming) video, – ook van raadsvergaderingen, concerten, voordrachten –, audio-boeken,....
- * Jaarlijkse meting klantvriendelijkheid. (Scholing voor personeel.)
- * Aanspreekpunt voor alle verenigingen in de regio; sport, cultuur, muziek,.... (Lidmaatschap, sponsoring, vrijwilligerswerk,...)
- * Inschakeling jeugd voor assistentie bij gebruik digitale media.
- * Clinics voor presentaties, uitgeven van boeken, cd's, films....
- * *Teach as you preach*. Doe zelf uitstekend wat je je klanten biedt. Snel en accuraat informatie verschaffen.
- * Annexeer de website Het geheugen van Drenthe. (Drents Archief en Drents Landschap).

Herschreven verleden

Inleiding tijdens de reünie van de RK-HBS in Emmen op 15 oktober 2016

Het leven wordt vooruit geleefd en het kan alleen achteraf worden begrepen, voor wie daar tijd voor heeft, voor wie er aardigheid aan heeft, of uit noodzaak. Alledrie zijn op mij van toepassing. Ik heb tijd, aardigheid en noodzaak om uit te vinden waar ik mee bezig ben en wat mijn drijfveren zijn. Literatuur is mijn voertuig.

Ik geef een kort overzicht van mijn roots en aan de hand van vier kernpunten illustreer ik hoofdlijnen uit mijn proza. Tot slot laat ik zien hoe de aanloop een mooie basis is voor aangename en zinvolle besteding van mijn tijd.

Gerard Stout

Ik ben in 1950 geboren op Erica tegenover de katholieke kerk die ik duizenden malen van binnen heb gezien. Zonder opleiding heb ik het tot ritueel misdienaar geschopt. Als de gediplomeerde misdienaar niet op kwam dagen, mocht ik invallen. Ik werd geacht de professional te kunnen kopiëren. Zwaaien met het smeulende wierookvat lukte aardig. Godsverering was een deel van mijn geestelijke vorming.

Mijn milieu was wat welvaart aanging wellicht *upper middle class*. We hadden het niet rijk, maar van armoede is geen sprake geweest. Mijn ouders zorgden goed voor ons voorzover dat in hun mogelijkheden lag. Aan de basisvoorwaarden van de piramide van Maslow, – een academische beschrijving van noodzakelijke randvoorwaarden voor gezonde groei – onderdak, eten en drinken werd ruimschoots voldaan. De top van de piramide: ontplooiing van talenten en creativiteit werd deels aan anderen uitbesteed. Waaronder de HBS.

Ik was het vijfde kind van zeven kinderen. Drie oudere zusters, een kort na de geboorte overleden jongen, daarna kwam ik als vijfde. Vervolgens kwamen nog een broer en een jongste zus. Niet ongewoon. Heel gewoon – niet alleen – in de Zuidoosthoek.

Ik hoorde pas op mijn twaalfde van het bestaan van mijn overleden broertje. Het is een illustratie van de *zwijgcultuur* binnen het milieu waarin over veel werd gesproken en over veel meer zaken niet werd gesproken.

Die *zwijgcultuur* uit mijn puberteit kent meerdere kanten. Levensgeschiedenissen en ontwikkelingen van Marokkanen, Turken, nieuwe Nederlanders, van Islamieten in de zaterdagbijlagen laten me veel parallellen zien met mijn jeugd in Zuidoost-Drenthe.

Eén

over onbekende zaken is het lastig praten. Klassieke muziek bijvoorbeeld. Of over algebra, goniometrie, stereometrie, over Max Havelaar,

over Goethe, over Proust, *To be or not to be* of Rabelais. Thuis wist niemand iets van die onderwerpen. *Gargantua en Pantagruel*. Hoe groot ben je en eet je alles?

Ik las Biggles, Bas Banning, Karl May, oorlogsboeken van K. Norel en *Reis door de nacht* van Anne de Vries. *Bartje* las ik niet.

Ik chargeer. Aan de keukentafel ging het over couscous, couscous en nog eens couscous met geitenvlees. In Drents: over pootaardappelen, fabrieksaardappelen en gekookte aardappelen met karbonade.

De blik was naarbinnen gericht. Wij – katholieke Drenten – waren beter dan alle anderen. Alle anderen waar we niets van wisten. We wisten niets van gereformeerd, islam, literatuur, wetenschap, relaties. Daar was de HBS voor; om boven wijzer te worden.

Een deel van de HBS-kennis druppelde door in het gezin. Dat leverde genoeg stof om over van mening te verschillen. De conflicten gingen niet over gonio, Frans of scheikunde. Het gezag werd langzaam ondermijnd.

Twee

Over gevoelens werd thuis nauwelijks gesproken. Ook niet, *ik vervals de geschiedenis*, omdat de woordenschat voor gevoelens in het dialect – mijn eerste taal – grotendeels ontbrak. Die gebrekkige vocabulaire gold niet voor alle gevoelens, maar vooral voor zaken die met hartstocht, genegenheid en liefde hebben te maken.

De Drentse taal kent voldoende woorden om prettig in te tieren. Ik hoef die scheldwoorden niet te noemen. Voor de positieve kanten van interactie met anderen was de woordenschat beperkt. Ik was op het Hollands aangewezen om aardig te zijn. Niet mijn eerste taal. Engels, Frans en Duits kwamen erbij. *I love you*, *Je t'aime* en *Ich liebe Dich* ging mij gemakkelijker af dan *Ik houd*

van jou of *Ik mag joe wel lieden*. Dank aan Piet van der Voort, juffrouw Vringer en Geert Kocks en Geert Beekman.

De eigen geschiedenis van mijn ouders en omringende familie speelde ook een rol bij gebrekkige omgang met gevoelens. Dat zag ik destijds niet.

Drie

De zwijgcultuur omvatte ook religie. Religie: we woonden tegenover de kerk en ik luisterde naar de preek. Ik bleek de enige in het gezin die vragen stelde na afloop van de Heilige Mis. Vragen ondermijnen religie. Vragen ondermijnen en versterken relaties. Na mijn vragen over geloofszaken ging het heilig mis.

Later is nog aangifte gedaan tegen mij wegens godslastering. Ik vergeleek Sinterklaas met god. De aangifte is geseponeerd. Vervolging wegens – dixit Eduard Schillebeeckx – volksdevotionele misverstanden bleek onhaalbaar. (De affaire is te vinden in *De grote verzoening, deel I van mijn verzameld werk*. Als pdf op de site van de Koninklijke Bibliotheek.)

De jaren 60 betekenden een ommekeer in de Zuidoost-hoek van Drenthe. *Tuinders* uit het Westland kwamen naar Erica. *Joego-slavishe gastarbeiders* kwamen naar de Enka, meer nog: kerkelijk en wereldlijk gezag werden minder vanzelfsprekend aanvaard. De affaire rond *Binnenhof/Binnenkrot* is daarvoor een passende illustratie (*POZE* 8/9).

Vier

Seksuele voorlichting en kennis over relatievorming stond niet op het gezinsprogramma. Daar was de HBS voor. Om ook – *ik zeg het op z'n Drents* – onder wijzer te worden.

De voorlichting kwam uit *Kreutzer Plantkunde*

en *Kreutzer Dierkunde*. In het boek over *Menskunde* ontbrak het deel over voortplanting of het trimester was voorbij.

Voor voorlichting op de HBS konden we terecht bij de lessen Nederlands waar Mevrouw LePoole-Staring, *sproeten in haar gezicht; ze slikt de pill!*, ons attent maakte op *Serpentina's petticoat* van Jan Wolkers en op *Ik Jan Cremer*. In 1967 was *Ik Jan Cremer* te zien in een afgesloten perspex doos tijdens een boekententoonstelling in het ondergronds lokaal naast de fietsenkelder. Te vies om aan te raken.

Gelukkig had Wortmann, van geschiedenis en directeur, me ingewijd in de *Platonische liefde*. – Het kan ook Jan van der Meer zijn geweest. – Ingewijd in de liefde voor *Pygmalion*, een beeldhouwwerk dat uit de handen van de schepper kwam. Dus eigenlijk eigenliefde.

Pygmalion - als toneelstuk en film - kwam ik ook tegen bij Piet van der Voort tijdens lessen Engels.

Door deze lessen: klassieke geschiedenis, Engels, Frans, Duits, Nederlands leerde ik van mijn dagboek te houden. Taal werd mijn passie. Over **wie** en over **wat** ik schreef werd ondergeschikt aan de bezigheid. Schrijven als uitlaatklep voor mijn gedachten en gevoelens in een aangeleerde zwijgcultuur.

Hartstochtelijke liefdesverklaringen schreef ik in mijn dagboeken *Ik zag je in de pauze*. Veel verder kwam ik niet. En verslag van weerberichten en fietstochten naar Erica. Later heb ik al die dagboeken, een bananendoos vol, in rook laten opgaan. Gedachten, dromen en gemodificeerde herinneringen zijn gebleven. Ik gebruik ze in verhalen.

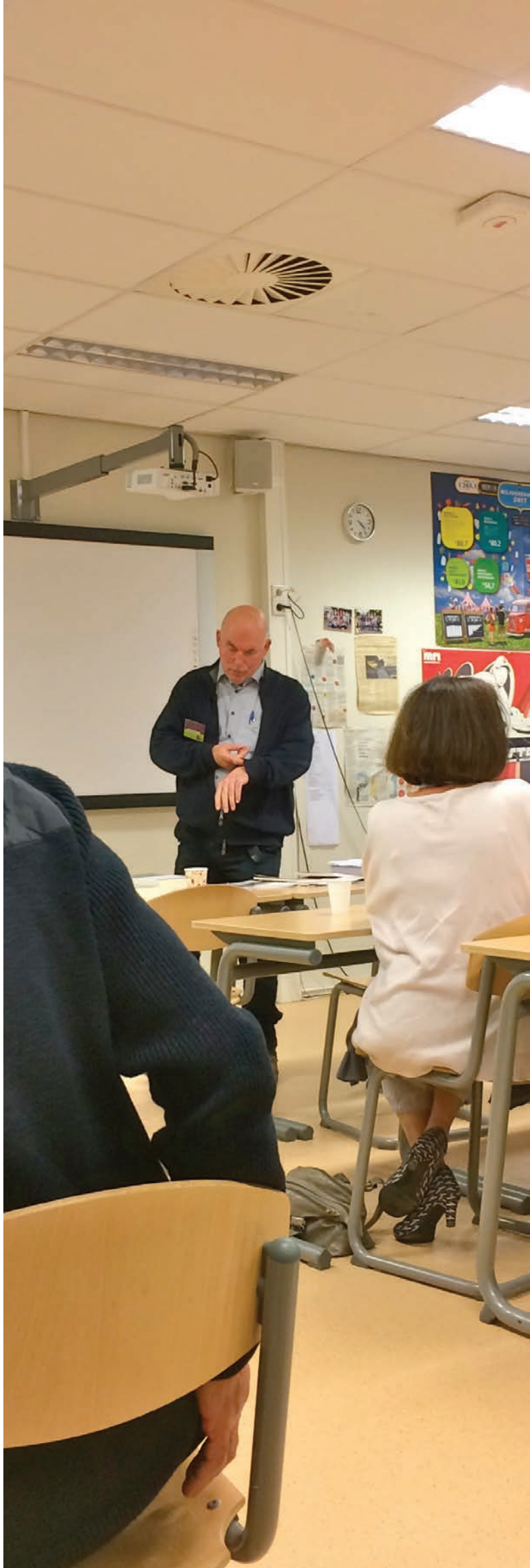
1968

Ik studeerde scheikunde in Groningen – aangezet door Op de Weegh en anderen in mijn omgeving: *Scheikunde*, daarin ligt kapitaal, een goede broodwinning, en eer en roem.

De vaak onbewuste keuzes zijn resultaat van een complex proces. We reduceren complexe zaken graag tot oneliners. Sommige leraren horen tot die oneliners.

Ik leerde de *grote* stad kennen. Het onderscheid dorp – stad meende ik al te kennen. Klasgenoten uit Emmen stonden hoger aangeschreven – in mijn beleving – dan dorpelingen. Noem mij onnozel, noem mij naïef.

Tegen – door mijzelf – op een voetstuk geplaatsten had ik verweer: af en toe (anoniem)

aanvallen – ook in de schoolkrant –, en vooral op de achtergrond blijven. Duiken. Bukken.

KALABO

Na de studie scheikunde, met bijvak Russisch, volgde mijn **zendelingenwerk** in Zambia. Plots was ik weg van de dorpscultuur. Het voelde als een bevrijding. Pas veel later zag ik dat ik in een volslagen vergelijkbare dorpscultuur terecht was gekomen. In Kalabo waren er meer overeenkomsten dan verschillen aangaande turf, jenever en achterdocht.

Laaggeletterdheid, analfabetisme, armoede en alcoholisme. Op elke leerlingenkaart stonden de overleden broertjes en zusjes vermeld. Minstens de helft van de gezinsleden.

Mijn kok kwam een dag niet opdagen. Voor ik de volgende dag boos kon worden, meldde hij dat hij zijn dochter had begraven. Niet ongewoon.

Ik sprak de lokale taal – Lozi – niet. Zo kreeg ik niet alles mee. Ik hoefde niet te spreken. Ik had mijn gesprekspartner in de vorm van een dagboek. Ik heb dit dagboek bewerkt tot *Mu si ali fo* (=Tot ziens). Op www.kb.org te vinden in mijn *Verzameld werk*.

Ik kwam terug uit Afrika. Ik was onvoldoende in staat aansluiting te vinden bij de Afrikaanse cultuur.

Synopsis

Mijn vader overleed. Ik was 34. Ik publiceerde mijn eerste kort verhaal over zijn dood. We hadden plots contact. Mijn vader en ik. In het Drents.

Ik werd lerarenopleider bij exacte vakken in Groningen, later Leeuwarden (Ubbo Emmius / NHL Hogeschool). Ik vertelde – na jaren over atomen en moleculen te hebben gesproken – aanstaande leraren hoe ze hun gevoel konden benoemen. Heel handig in een lessituatie. Heel effectief om ordeproblemen te voorkomen. Onmisbaar in relaties. Ik schreef *Vaste Verkering* en *Kan niet ligt op het kerkhof*. (Pdf op mijn website.)

Ik vertelde studenten hoe ze de gevolgen van hun opvoeding en hun milieu te boven konden komen.

Er is een half leven voor nodig om de gevolgen van de opvoeding te boven te komen.

Ik kon ze de valkuilen laten zien van een jeugd in een bekrompen dorpsmilieu. Ik vertelde ze van het *Drama van het Begaafde kind*.

Zij waren die begaafde kinderen die niet begrepen en niet gehoord werden en *zij* konden leren het drama van een naarbinnen gerichte cultuur naar hun eigen hand te zetten.

Ik zei: “Jij hebt voordeel van een ingewikkelde jeugd. Je bent ervaringsdeskundige. Jij bent heel geschikt om leerlingen een weg te wijzen. Jij weet hoe je ondanks je achtergrond je talenten kunt ontplooien. Ook handige kwaliteiten in de omgang met allochtone moslimpubers in je lessen.”

U begrijpt het al. Ik sprak vooral voor mezelf.

Ik zei hardop wat ik in mijn dagboeken, korte verhalen en ingezonden brieven had verwoord. Op papier durfde ik – al dan niet geromantiseerd – alles hardop te zeggen. Dat is onveranderd.

HBS

De jaren 60' van de RK-HBS in Emmen markeren een woelige tijd waarin afscheid werd genomen van traditionele gezagsverhoudingen.

De HBS heeft een stevige basis gelegd onder mijn loopbaan, die ik achteraf leer te duiden. Literatuur is mijn grootste kameraad. Ik heb dat alter ego altijd bij me om mee in gesprek te gaan en om intieme gedachten die in me boven komen, te vertellen.

Ik heb in mij de zwijgcultuur doorbroken. In mijn verhalen is te lezen wat zoal in mij omgaat. Door mijn verhalen en de feedback van lezers heb ik mezelf beter leren begrijpen. *Heftigheid en zachtmoedigheid wohnen in meiner Brust*. Ik leid die heftigheid in goede banen door me in mijn romans en verhalen uit te leven.

Samenvatting:

Onkunde, onheldere gevoelens, religie, seksualiteit, machtsverhoudingen zijn universele ingrediënten van literatuur en het leven.

Sommige schrijvers maken een roman van hun leven. De verhalen en romans hebben mij gemaakt.

Ik citeer graag Paul Valéry, Frans filosoof en letterkundige: *Ik heb mezelf verafschuwd en ik heb mezelf bemind. Samen zijn we ouder geworden.*

Mijn verhalen kunnen een begin zijn voor een gesprek met lezers. Vooral om het leven voorwaarts te leven.

Leraren en medeleerlingen aan de RK-HBS en het KDC hebben hun schouders onder mijn talenten gezet. En niet alleen die van mij.

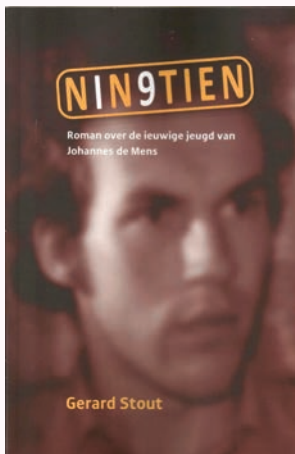
Hulde.

Literair werk

Ik schrik wel eens van het aantal boeken dat ik inmiddels heb geschreven.

Godsgeschenk

Een filosofisch gesprek met mijn alter ego.

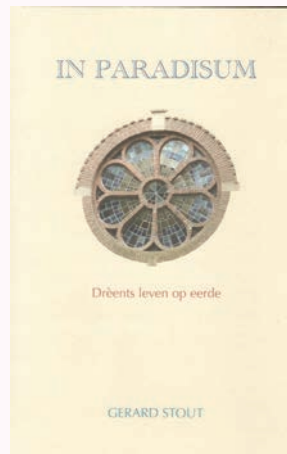
Anno Ludwig

Mijn geromantiseerde biografie.

Te lezen in deel II van mijn verzameld werk (op het web).

Ningtien is de Drentse versie.

www.hetdrentseboek.nl

In paradisum

Na haar versterving laat ik mijn moeder aan het woord. We hebben contact. We spreken af dat we elkaar begrijpen.

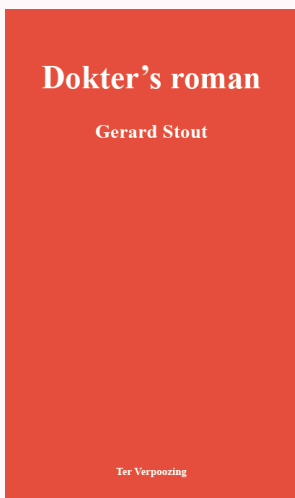
www.hetdrentseboek.nl

Apport Kasper, apport

In deze novelle vermoord ik mijn drie oudere zusters. Ik heb ze destijds ervaren als verlengstuk van mijn dominante moeder. Dit boek is mijn afrekening met milieu en religie. Ik noem mijn zusters in deze novelle Geloof, Hoop en Liefde.

Goof Petreaus

Viersporen dagboek van 2015 waarin ik gebeurtenissen vanuit diverse invalshoeken beschrijf. De feiten zijn gelijk, de beleving verschilt.

Dokter's roman

Een emotionele huisarts met de naam GVD, Gerard Victor Dokter geeft aan hoe hij zijn praktijk heeft volbracht. Vier zonen, maar niet een van zijn zaad. Hij houdt het meest van zijn jongste bastaardzoon: een zwarte halfbloed.

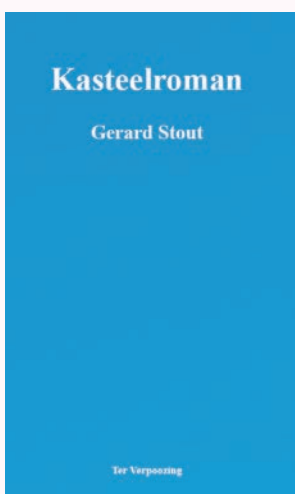
Euro 10,00 + 2,50 verz.
110 pag.

Grote verzoening

Verzameld werk in zes delen als pdf op het web te vinden bij de Koninklijke Bibliotheek en op mijn website. Veel verhalen zijn ook via YouTube te beluisteren (Kanaal Ter Verpooring).

pdf mijn website en op www.dbnl.org

Kasteelroman

Een senior ontmoet na vijftig jaar zijn jeugdliefde. Ze brengen drie dagen door in een luxe hotel. Ze fietsen in de regio en de lezer krijgt hun achtergrond te lezen. Helaas. De oude vlam is aan het dementeren.

Euro 10,00 + 2,50 verz.
80 pag.

Vaste verkering

Praktische tips om relaties te verbeteren.

Euro 10,00 + 2,50 verz.
en gratis op mijn website.

Ter Verpoozing

Naast eigen werk heb ik boeken uitgegeven van ongeveer 20 schrijvers. De uitgeverij is voor mij een effectieve manier om in gesprek te komen over wat een ander van zijn of haar leven heeft gemaakt. Ik steek daar veel van op.

Al mijn uitgaven staan bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag in de kast.

Werk van voor 2013 is digitaal af te halen ook bij www.dbnl.org en op mijn webpagina's.

Veel verhalen zijn te beluisteren via YouTube. Kanaal Ter Verpoozing.

Recent werk is bij mij te koop, net als werk van anderen in mijn stal.

Eind 2016 en begin 2017 werk ik aan *Babs, keukenmeidroman*. Het verhaal gaat met me aan de loop. Ik geniet van de compositie en van de samenstelling. Van het schrijven nog het meest. Begin november schreef ik *Tandartsroman*. Zie pagina 9 van deze Poze voor een fragment.

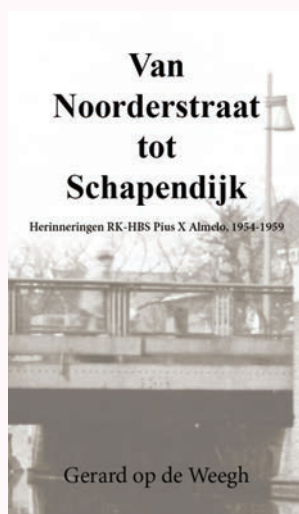
Wederopbouw in Drenthe
Arcitectuur en sociaal economische ontwikkeling na 1945. Auteur Cynthia The.

Euro 19,95 bij mij.
172 pag. veel kleurenfoto's.

Scheikunde, Onderwijs en Ontwikkeling
Veranderingen in de beeldvorming en inhoud van scheikunde. Met bijdragen van Ben Feringa.

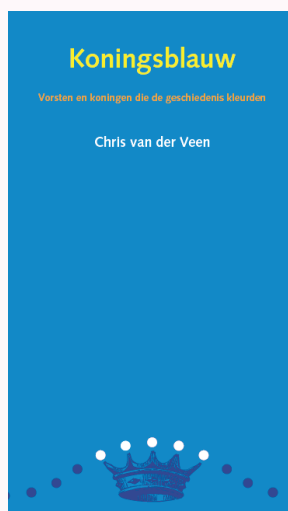
Euro 15,00 bij mij.
128 pag. deels kleur

Van Noorderstraat tot Schapendijk
Herinneringen aan de RK-HBS Pius X in Almelo van Gerard op de Weegh.

Euro 10,00 + 2,50 verz.
92 pag.

Met de klink in de haand
Verzamelde columns (Drents) uit de Norger Krant van Harm Soegies uit Peest. (Jan 2017)

Koningsblauw
Chris van der Veen vertelt oude sprookjes in hedendaagse stijl.
Vormgeving:
Albert Rademaker i.s.m.
Klaas van Slooten.

Euro 10,00 + 2,50
80 pag.

Whiteheadian Metaphysics
Kerncitaten van wiskundige en filosoof Alfred North Whitehead en van anderen over metafysica. (Engels)

Euro 10,00 + 2,50
54 pag.

Herbert Hakvoort

(Als Podcast te downloaden op
www.gerardstout.nl/poze Duur: 1,5 uur.)

“Ik denk dat uw manier van kijken en filmen tot zeer heldere inzichten kan leiden.”
Dorian van der Brempt

“It occurred to me that perhaps what we were writing is too easy? Perhaps it was not ‘difficult’ enough? If something is too easy, that means that anyone can write it, so why should I?”
Ng Kim Chew, *Deep in the rubber forest*

Gerard Stout

Herbert Hakvoort zat met opgetrokken knieën en gespreide benen op een graspol. Hij hield zijn kleine handen gevouwen, rechterduim boven de linkerduim en ontontkoombaar de linkerpink onder de rechterpink. Hij had kortgeknipte gladgevilde nagels met een smalle blauwgrijze rand van zand van ongerechtigheden, die hij had verzameld tijdens zijn wandeling naar zijn plek op de heide. Met zijn ellebogen leunde hij op zijn blote knieën onder de opgeschoven bovenmaatse pijpen van zijn korte khakibroek. Herbert Hakvoort droeg een olijfgroen hemd met lange mouwen. Aan de linkermanchet miste een knoopje. Zijn wandelschoenen hadden het grijsgrauwe zand licht opgeschoven. Een harde donkere podzol was zichtbaar. Een veter rafelde wit aan een uiteinde. Pinksteren was voorbij.

De schrijver van korte verhalen zat met lichtgebogen hoofd in de schaduw van een solitaire berk met prilgroen blad. Niet dat hij – in het vrije veld – de wereld de rug had toegekeerd, integendeel, naar zijn gevoel zat hij midden in de wereld. Hij zat midden in de wereld; niet volgens de vroeg-christelijke traditie met een opkomende en ondergaande zon, maar veeleer in de geest van Kepler, Copernicus en Galileï.

Herbert Hakvoort was meer van de Euclidische wiskunde en van een mechanisch wereldbeeld in de geest van Descartes dan van esoterie en spiritisme. Hij zat stevig verankerd op de graspol, als op de oorsprong van een assenstelsel, midden in het leven en onderworpen aan de vierde dimensie. Herbert Hakvoort had alle tijd. Hij had alle tijd om aan zichzelf en aan zijn beslommeringen te besteden. Herbert Hakvoort wist hoe hij de tijd dood kon slaan; door te leven. Herbert Hakvoort hield zijn tijd levend door oorzaken en gevolgen aan elkaar te verbinden. Zijn overpeinzingen verkenden het terrein tussen wetenschap, metafysica en geloof en dogma. Solide natuurwetenschappen konden blijkbaar niet zonder traditionele piskijkerij, al was het maar als tegenpool.

In zijn verhalen hield hij de ongrijpbare en verwarringzaaiende buitenwereld van zich vandaan, net als in zijn nietverstuurde brieven met bizarre inhoud. Nietverstuurde kwetsende, onderhoudende, hilarische, moraliserende, evangeliserende, belerende en provocerende brieven. Brieven die hij niet verstuurde; op een enkele na, die hij uit zelfbescherming aan zichzelf adresseerde. Na ontvangst deponeerde hij zijn epistel ongeopend in een offerblok dat hij op een veiling van een kerkinterieur had aangeschaft. Wat eenmaal gezegd

en geschreven was, hoefde niet opnieuw de wereld in. Woorden hadden aan zichzelf genoeg.

Herbert Hakvoort wist inmiddels wat hij beweerde in zijn werkelijkheid van beelden te voorzien. Toch had hij nog steeds bevestiging van zijn ideeën nodig. Een geestelijke onderhoudsbeurt, noemde hij de herhaling in woord, en soms in gebaar, van zijn particuliere filosofieën. Jammer dat niemand naar hem luisterde, maar ook dat meelijwekkende en vruchteloze stadium was hij bijna voorbij. Dat had hij gedacht.

Herbert Hakvoort was nog altijd verheugd als een journalist of recensent aandacht besteedde aan zijn blijde en minder blijde boodschappen. Journalisten en boekbesprekers vormden zijn voorhoede; zijn troepen om volgelingen te vergaren. Deze mannen, tot nu toe waren het vooral mannen, verkondigden zijn boodschappen en leerstellingen met teleurstellend gevolg. Steeds moeizamer leken lezers zich in zijn verhalen te willen verdiepen. Alles was al gezegd. Naast literatuur was er zoveel meer aan volksvermaak. Zelfs zijn eigen kroost nam niet de tijd om de verhalen van hun vader te lezen. Nee, facetimen en skypen uit een oerwoud in Maleisië. “Vader, dit is een rubberboom.” Op de iPhone een witte trage druppel van natuurrubber. Waarvoor zou een kind een boek lezen? Rubber, betekent naast wrijven vooral uitgummen.

De schrijver van regio-literatuur – geworteld in het landschap van zijn kindertijd met veen, zand, onherbergzaamheid en particuliere eigenheid; ook bekend als erfelijke last – vocht tegen de bierkaai, net als andere schrijvers tevergeefs doelen nastreefden, waarvan ze de aard niet kenden. Achter elk doel lag immers weer een volgend raadsel. Verhalen van Sorben, Friezen, Basken, Esten, Kalmukkiërs, Rifs, Johors trof eenzelfde lot; geen lezer leek nog geïnteresseerd in verbindende kracht van literatuur uit eigen streek. Eigenheid leek vooral te bestaan uit etenswaren – dreuge worst – met een lokale tint. Dichters en zangers met hun luchtige en zwaarmoedige rijmelarijen waarin nooit een zwart gat of donkere materie bezongen werd, hadden het gemakkelijker dan verhalenvertellers en prozaïsten. Liedjes met geen andere strekking dan: *ik houd van mij*, als hedendaagse variant op: allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie, voerden regionale tophitlijsten aan. Zwanenzang van een minderheidstaal, van regionale zangkunst in een subnationale taal. Herbert Hakvoort was geen dichter en sinds zijn stem in de knop was gebroken, was hij ook geen zanger. Hij

floot, hij floot deuntjes als hij bang was; in het donker en ook bij lichten.

Het was een kostbaar onvervreemdbaar voorrecht dat Herbert Hakvoort het met zichzelf had getroffen. Met schrijvers die het niet met zichzelf hadden getroffen, liep het vaker dan eens slecht af, net als met zeloten zonder aanhang. Maar ook succesvolle kunstenaars bezweken met regelmaat onder hun fans. Te weinig was niet goed en ook teveel deugde niet. Tevreden, het enige woord met *te* dat deugde. Tevreden zat Herbert Hakvoort onverstoortbaar in gedachten verzonken op de graspol. Flesje water in de tas van de fiets die verderop onder een boom geparkeerd wachtte tot de schrijver weer naar huis zou gaan en op zou lossen in praktische dagelijkse dingen.

De vertrouwde berk (*Betula pendula*) stond aan de rand van het heideveld. Een meter boven het maaiveld had de berk – als een gekromde elleboog – een gebogen zijtak waar kinderen, aan de kale plek in het zand te zien – veelvuldig hadden geschommeld; zwaaiend met gebogen knieën over de zijtak. Zo had Herbert Hakvoort schommel gespeeld en de eerste beginselen van meisjes met omklappende rokjes leren kennen. Dat was lang geleden, meer dan zestig jaar was dat geleden in een tijd dat meisjes rokjes droegen en witte slobberslipjes; vaker dan jeans en strakke broeken met veters. Bijbelse rokjes, onschuldige korte oud-testamentische rokjes van effen en geblokt katoen.

Onder zijn borstelige wenkbrauwen tuurden twee grijsgroene ogen met gespannen blik laag over het oneindig laagland met droog geel gras dat – vooral aan de zuidkant van het Noordsche Veld – de donkerbruine heide overwoekerde. Misschien, dacht hij, misschien zou een puber – of een overjarige puber – met een terloops gebaar de brand steken in het wuivende gras. Misschien, maar misschien ook niet. Vuur, een vlammend zwaard, zou veel in beweging zetten, al was het maar tijdelijk. Ook onvermijdelijk vuur was tijdelijk, hoe lang het ook duurde.

Herbert Hakvoort had geen gasaansteker en geen lucifers op zak. Ook geen benzineaansteker. Hem zou niets te verwijten zijn. Hij rookte niet – vader had zijn zoon nooit leren roken – al smeulde binnenin zijn overmaats hoofd een vuur dat zonder aanleiding in uitslaande brand kon veranderen. Medeplichtigheid aan heidebrand of aan andere branden was – louter door aanwezigheid op het Noordsche Veld – niet uitgesloten. Guilty by proxy.

Herbert Hakvoort had niet zo aandachtig en gespannen hoeven kijken naar de lage langgerekte heuvels halverwege het veld, die als moeder aarde al eeuwenlang rustten met in hun baarmoeders de overblijfselen van verre voorouders. Voorouders in langgraven met directe lijnen van het raadselachtige verleden naar het minstens zo raadselachtige heden. Archeologen zouden wat vaker in het heden moeten graven, dacht Herbert Hakvoort, een goede manier om het verleden te leren

kennen. Over de toekomst maakte hij zich geen zorgen. Zijn leven zou aflopen, hoe en waar dan ook. Misschien op deze plek, naast de berk, misschien verderop in zijn bed. Die zekerheid van definitieve oneindigheid had zijn levensonrust weggenomen, hoe lang geleden? Twintig jaar, ongeveer twintig jaar geleden. Wat was een jaar nu eigenlijk? Een jaar. Wat was twintig jaar nu eigenlijk? Twintig jaar.

De langgraven onder de heide waren ongeopend. Niemand wist wat er onder het zand te vinden zou zijn. Bij de aanleg van het schijnvliegveld tijdens de laatste jaren van de oorlog hadden verscheidene langgraven aan de bezetter vuurstenen prijsgegeven, naast restanten die wezen op rituelen van welke aard dan ook. Dodencultus, dat zou het zijn geweest. As en potscherven en misschien wapentuig en afdrukken van vergane lichamen in het zand. Bekraste beenderen, schedels met vanitasgaten als geheimcode voor omgangsvormen. Wie het leven als Oergermaan zat was, liet zich door zijn zoon of dochter het hoofd inslaan, of met een vuurstenen pijlpunt het hart doorboren om bloed en water de vrije loop te geven. Sibbekunde voor gevorderden. Wie zal zeggen dat het niet zó is gegaan? De aarde hield veel verborgen; boven en onder het onvruchtbare zand. Terecht, dacht de schrijver, die na een leven met omwegen langs overwoekerde paden op de grote stille heide terecht was gekomen. Zijn Grote Stille Heide.

Van het kleine hunebed verderop was het dekzand verdwenen, er waren geen verhalende voorouders aangetroffen. De dekstenen waren niet van krassen of van tekeningen voorzien in oker of houtskool. Geen geschreven berichten uit de tijd voor het begin van de jaartelling. Het christendom was na de bijzetting van de profeten uit het oude testament op zijn geboortegrond bij nul begonnen. De voorouders in dit landschap hadden hun eigen – veel oudere – testament in zand, stenen, beenderen, vuurstenen en asresten opgetekend.

De geschiedenis van de mensheid lag enkel schijnbaar binnen handbereik. De beeldtaal van de voorouders was onbekend; de tekens van voorbije levens hulden zich in zand. Niemand wist welke taal de oervaders spraken. Zelfs het geluid van krassende kraaien, van zingende roodborstjes en kwetterende dwaalgasten was niet meer zoals het in het verleden had geklonken. Veldleeuwerikken, merels, pimpel- en koolmezen imiteerden auto's, kerkklokken, vliegtuigen en popmuziek om vrouwtjes te lokken; om hun territorium af te bakenen. De oorsprong van hun zang liet zich niet meer pakken. Ook niet door wandelaars die zingend en fluitend alle hunebedden langs een uitgestippelde route met een bezoek en met een camera vereerden. Nee, het lied van onze voorouders bleef geheim tot iemand, wie dan ook, het werkelijke verhaal op zijn tijd zou onthullen. Waar of niet waar. Of beter: waar en niet waar.

Twintig jaar eerder had Herbert Hakvoort in een opwelling olieverf, kwasten, penselen en doeken gekocht. Het was alsof de aankoop buiten zijn bewustzijn

had plaatsgevonden. Natuurlijk; hij was de winkel binnengestapt en hij had zijn aankopen gedaan, maar achterna gezien was het een mechanische handeling geweest. Alsof een robot de kunstenaarsbenodigdheden had gekocht. Zijn onderbewustzijn had de regie tijdelijk overgenomen, zo leek het.

Herbert Hakvoort kon zich de winkel nog helder voor de geest halen. Een pijpenla met rekken grote en kleine tubus verf tegen de wand. Varkensharen en marterharen penselen. Kwasten van kunststof. Tafels met dozen potloden en stiften pastelkrijt, met schetsboeken, passers, linealen. Achterin de winkel stonden beukenhouten ezels, rekken met opgespannen canvas in maten en soorten. Een norse verkoper die op sluitingstijd leek te wachten. Ja, dat is goede verf, nee, die zou ik als beginnening niet gaan gebruiken. Ja, acryl droogt sneller, maar daar moet je van houden. Ja, u kunt ook op planken en op triplex schilderen. Ja, dan hebt u een ondergrondverf nodig. Staat daar. Gesso. Kleine bussen, grote bussen. Nee, we bezorgen niet thuis. Wilt u een tas mee?

De verkoper had ondertussen de molen met ansichten rondgedraaid – kaarten met schilderijen van Renoir, Chagal, Van Dongen, Hocks, Ket, Mankes, van meer en minder bekende schilders. Kaarten uit de serie 'Karakters' van Ellis Op 't Landt met Japanse tekens op bergen, meren, bossen. Geheimschrift voor wie geen Japans had gestudeerd. Misschien waren de karakters betekenisloos, ontsproten aan fantasie van Ellis Op het Landt, misschien waren de karakters gekopieerd van eeuwenoud schrift op beenderen, op schedels, schouderbladen en schilden van schildpadden, met nog niet ontrafelde berichten. De geschiedenis gaf zich niet gemakkelijk prijs.

Herbert Hakvoort had steeds gulziger olieverfkleuren uitgezocht, alsof verf zijn honger naar beelden had kunnen stillen; zijn jank naar helderheid en inzicht in een overweldigende wereld. De aanschaf van verf, doeken en kwasten was een aanval van Jähunger geweest om verwarring in zijn percepties van de werkelijkheid achter de werkelijkheid de baas te worden, maar dat was pas later tot hem doorgedrongen.

De winkelbel had de entree van een vrouw met kastanjebruin haar aangekondigd. Felrode schoenen met hoge hakken, gebutste punten, dunne doorschijnende gele katoenen jurk met rode en blauwe fantasietekens. Heel kort zag hij haar profiel in tegenlicht tot TL-licht de werkelijkheid van haar lichaam belichtte. Vierkante hals met sproeten boven beweeglijke borsten. Alles aan de vrouw leek los, los van lijf en leden. Los van geest. De verkoper leek van kleur en vooral van stemming te verschieten. Ze was toch gekomen. Ze had haar stille minnaar niet laten zitten tussen olieverf, acryl en terpentijn. Misschien was ze geen minnares maar een toevallige voorbijganger, een klant voor Japanse kaarten van Ellis Op 't Landt, met envelop. Misschien was ze de personificatie van wat de verkoper niet had, niet wilde kennen, niet durfde vragen, niet durfde bezitten. Ze had sproeten tot onder het gele katoen; vast en zeker. Op haar rug een kleine witte rugzak met een Fries lelieblad

in rood. De rugzak had rode draagriemen.

Herbert Hakvoort had de verf, kwasten en doeken afgerekend. Hij had te weinig betaald. De verkoper had zijn aandacht niet bij prijs van tubes en canvas gehad. Liefde kent een winkelprijs. Ook onbereikbare liefde kent een prijs.

Liefde kent een prijs, vooral als liefde de vorm van hartstocht en passie aanneemt; goedkope liefde van geilheid, middelmatige liefde met milde opwindung, dure liefde met verlies van autonomie. Elke liefde kent een afrekening en vereffening; vroeger of later.

Linda had kort naar Herbert geknikt, geglimlacht. Hij had gevoeld hoe haar aanwezigheid door zijn intieme zone gleed. Hij had een korte golf door zijn lichaam gevoeld, zijn vijfde, zesde, zevende zintuig was beroerd, al had hij de aard van de golf en de interactie niet kunnen benoemen. Ze had hem geraakt op zijn quantumwazigheid. Misschien raakte ze iedereen die te dicht bij haar kwam met haar dominante uitstraling. Een ietsistische uitstraling die niet met wetenschappelijke instrumenten was vast te stellen. Een indringend aura waar ook de metafysica in de analyse tekort schoot. Ze had haar hoofd kort naar hem gedraaid, eenmaal met haar ogen geknipperd, als wilde ze de ratio bij Herbert Hakvoort permanent buiten bedrijf stellen.

Er zijn vrouwen die dat kunnen, met een oogopslag de rede bij een ander uitschakelen, vanuit de overtuiging dat vrouwen het beste met de wereld voorhebben, waar mannen blijven steken bij het betere. Mannen kunnen dat ook, sommige mannen kunnen de vrouwelijke rede tijdelijk uitschakelen bij bevruchting van een vrouw die – al dan niet met Torschlusspanik – een kind wil. Sommige mannen kunnen als rattenvanger volkeren mobiliseren voor zinloos, lustenbevredigend geweld. Oorlog is immers sex met andere middelen.

Misschien had Linda haar lippen getuit voor ze de verkoper langs beide wangen zoende. Jonger was ze, maar niet veel jonger. Kleine mond, een heel kleine mond met geverfde lippen. Linda. Onbekend. Vertrouwd als stil verlangen.

Aan de horizon staken dennen, sparren en berken groenzwart af tegen de blauwe lucht. Voorzichtig dreven stapelwolken de hemel binnen. De zon zou nog lang op het landschap branden. Schapen en geiten hadden hun plek in de schaduw van de berkenzoom aan de zuidkant van de heide nog niet verlaten. Herbert Hakvoort staarde naar de einder. Verderop was een paviljoen annex theehuis voor gezelligheid. Herbert Hakvoort had niet aandachtig naar het fietspad tussen de langgraven hoeven turen; een schelpenpad dat vanuit zijn positie als een geul in een stroomdal verborgen lag achter heide en grassen. Ook zonder zijn scherpe blik ging het dagelijkse leven zijn gang. Over een uur zou de vlucht uit Antalya overscheren, een halfuur daarna zou de beurdienst naar Westend vol overgave hoogte winnen.

Herbert Hakvoort was nog nooit in Antalya geweest.

Er waren veel meer plekken op aarde waar hij nog nooit was geweest. Overal eigenlijk. Zijn enige zekerheid van plaatsbepaling was de graspol op de heide en de gebogen arm van de berk. Zijn enige zekerheid was zijn binding met zijn plek op de heide. Zijn verhalen waren zijn verbinding met zijn plek en zijn wereld. Zijn bestemming leek bereikt, zonder afbreuk te doen aan de rest van de wereld.

Op een statief keek, in de schaduw van de berkenboom, de camera mee met de schrijver. De blik van kameraad eenoog; zonder doel, zonder aanwijsbare reden gericht op het oneindige. Een mooie aanduiding had hij die woorden gevonden. Langerekt – met Groninger tongval – met de klemtoon naar voren: Kámaraaad eenoog. Alles in het brandpunt van het oog wint aan schoonheid. Filosofen konden het mooi zeggen. Aandacht maakt mooi, en kwetsbaar.

Herbert Hakvoort legde bij vlaggen het verleden vast. Alle beelden die hij terug zou kijken waren immers verleden tijd. Nooit zou hij in de werkelijkheid van die beelden terugkomen.

De beelden weerspiegelden in zijn hoofd zijn heden met een onverstoort landschap. Meedeinende grassen, een biddende vogel; en dichterbij de lens; een hommelt, vlinder of bromvlieg naast dansende muggen. Het brandpunt bepaalde de zichtbaarheid der dingen zonder afbreuk te doen aan wat buiten het blikveld viel.

Wetenschappers hadden inmiddels vastgesteld wat iedereen al eeuwen leek te weten. Het aantal gebeurtenissen op elk moment is oneindig. Slechts een klein deel van die gebeurtenissen komt in het bewustzijn terecht. Het merendeel van wat zich voordoet raakt in het onderbewustzijn opgeslagen; waar dat bodemloze reservoir zich dan ook mag bevinden. Een weerkundige ziet wolken, voelt regen en wind. Een bioloog maakt in zijn bewustzijn plaats voor planten, insecten, mieren, wormen, vogels, afhankelijk van de voorkeur. Herbert Hakvoort keek met woorden. Hij maakte verhalen gebaseerd op zijn werkelijkheid die uit zijn onderbewustzijn naar boven borrelde.

Herbert Hakvoort wist lange tijd niet waar zijn voorkeur naar uitging; beeld, woord, geluid. Hij keek naar de wereld om hem heen, ogenschijnlijk zonder iets te zien. Hij keek vooral met zijn geestesoog naar de binnenkant van zijn ervaringen die niet altijd op reële gebeurtenissen terug waren te voeren. In zijn verhalen materialiseerde zich – als in een droom –, wat onopgemerkt in zijn onderbewustzijn terecht was gekomen.

Filosoof Whitehead noemt die veelvoud aan parallele gebeurtenissen *prehensions*. Uit deze *prehensions* komen dagelijkse ervaringen als unieke gebeurtenissen tevoorschijn. Elk moment is een keuze uit miljoenen mogelijkheden.

De beelden van Herbert Hakvoort waren opgebouwd uit objectief waarneembare werkelijkheden en milde

wanen. Beelden waren het begin van zijn ontwaken in zijn werkelijkheid. Zijn films weerspiegelden zijn innerlijke belevingen, waarin telkens meer te zien was dan bij eerste aanblik; ook als hij enkel keek met zijn geestesoog.

Zijn eerste schilderij was een stilleven. De bolle blauwgeglazuurde bloempot met omgekrulde rand uit de vensterbank poseerde zonder tegenstribbelen. De sanseveria's hielden zich stil in vaalgroene en matgele tinten. Een vingeroefening. De verf gehoorzaamde de kwasten, de kwasten gehoorzaamden zijn hand en oog. Zijn trechterbekerschilderij als resultaat van *peinture automatique*.

Herbert Hakvoort keek naar de gevlekte schommeltak met losse flarden aan de bast, als was het een halfopengeslagen boek. De berk bewaarde geheimen onder het zilver en onder de bruinzwarte strepen en vlekken die als runetekens verleden, heden en toekomst bewaarden. Veel ouder dan berkenbastteksten uit middeleeuws Rusland met huishoudelijke brieven in de binnenkant gekerfd.

De solitaire berk aan de rand van het Noordsche Veld leek alles te weten. Voor wie de juiste vragen wist te stellen. De juiste vragen om het schrift te ontcijferen, daar ging het om. De tekens op de bast zagen er ongeveer zo uit:

اسی بارگہ

Overall zijn antwoorden te vinden, dacht Herbert Hakvoort, het is de kunst om een goede vraag te stellen en de tekens te duiden. De mens zoekt een paard en zit erop, tot hij uit het zadel wordt geworpen en van afstand zijn oorsprong helder wordt.

Herbert Hakvoort zat op een geelgroene graspol met jonge scheuten temidden van langgraven met vuurstenen en met misschien menselijke resten van voorouders met eenzelfde aard, met eenzelfde verlangens, met eenzelfde vragen en antwoorden. Voorouders met eenzelfde taal, al zou de klank en de woordenschat vast en zeker verschillen met de huidige taal van de bewoners van het landschap. Elck zijn tale Kanaäans.

Na het stilleven met sanseveria kwamen een vaas met houten tulpen, fantasiebloemen, een kraantjespot en een doosje met hansaplast, toen was het genoeg. Niet dat hij de techniek voldoende beheerste, zeker niet, maar voldoende om zichzelf tot studieobject te maken. Herbert Hakvoort was overgestapt op zelfportretten. Eerst schetste hij zijn contouren met potlood op het doek. Een ovaal gezicht als een ei, een gedeformeerd

ei, vierkantig met een brede kin en een nog breder voorhoofd. De ogen – tegen-intuïtief – halverwege het ovaal. Hij had de afstanden nagemeten. De ogen, zijn ogen, halverwege tussen schedel en kin.

Herbert Hakvoort keek in een handspiegel naast de ezel. Hij kende zichzelf niet. Hij had enkel de vormen van zijn gezicht gezien, de omtrekken, de schaduwen, de kleuren. Hij had zijn hoofd geschilderd als was het een stilleven, een bloempot met een dode sanseveria. De portretten waren weergaven in olieverf zonder gelijkenis met het origineel. Natuurlijk, hij had zichzelf herkend, maar dat was eerder door de hoogopstekende wenkbrauwen en een wratje naast het linkeroog, althans naast het linkeroog op het doek. Herbert Hakvoort gaf zichzelf weer in spiegelbeeld. Pas na het vijfde portret had hij gezien dat het beeld niet klopte met de werkelijkheid. Hij had foto's gemaakt van zijn asymmetrisch gezicht. Het wratje bevond zich naast zijn rechteroog. Zijn schilderijen maakten dat hij zijn beeld van de werkelijkheid moest herzien. Zijn beeld van de werkelijkheid was gebaseerd geweest op een beperkte blik, en toch had hij zijn leven kunnen leven; niet als een vreemdeling, als een oude gekende.

Impressionistisch, kubistisch, abstract, pointillistisch; niet dat de gelijkenis met de foto beter werd. De vaardigheid, de aandacht voor details, zijn manier van kijken veranderde. En met die veranderingen verschoof zijn verhaal dat zijn identiteit beschreef. Uit de *prehensions* kwam een nieuwe vertrouwde werkelijke gebeurtenis tevoorschijn; hoe fictieel ook. Dromen is ook leven.

Een warme oostenwind streek door het hoofd van de schrijver. De plek van zijn belevingen. Op gepaste afstand stonden vier landgeiten van middelbare leeftijd op een rij, alsof ze publiek waren en wachtten op een voordracht, alsof ze uitkeken naar een voorgelezen brief. Eigen werk van de schrijver in universele sikkentaal. Twee bontbruine landgeiten met dito sikken en twee witgrijze landgeiten. Ze hadden geduld, ze hadden geen andere beslommeringen dan eten en rusten, nauwelijks afgeleid of verstrooid door fietsers en wandelaars. Het wereldbeeld van de landgeiten, van de schapen, van elke kudde werd bepaald door de warme heide, de stroomloze afrastering, het afwerende veerooster in het fietspad en de vlekkerige schaduwen van de berkenbomen die de zuidkant van de heide omzoomden. Onder de bomen groeide gras; er was voor de geiten geen noodzaak de heide met een bezoek te vereren. De heide was voor schapen, Drentse heideschapen zoals die al eeuwen, en nog langer het Landschap bevolkten. De heide was voor Schotse Hooglanders onwetend van de natuurslagger. De heide was voor vier sikken en een schrijver in de schaduw van een berkenboom; om naar te kijken.

Uit het oosten kwam stuifzand mee van de akker waar in hoge rillen aardappelen waren gepoot. Ridges and trenches. Mei was het stuifseizoen met kleine wervelwinden en korte slurven van zandbeladen

warme lucht over de bouwvoor. Grijs geploegde en gladgemaakte akkers met patronen in geel en bruin van het onderliggende dekzand. Gelen en bruinen dicht onder het oppervlak als verraders van de contouren van raatakkers van voor de jaartelling. Celtic fields. Overal verwijzingen naar eerdere beschavingen, nergens een afgerond verhaal. Seed potatoes. Maize. Sugar beets. War memorial van Anna Westland in de Zeijer strubben als herinnering aan een rituele moord. Toeristen en migranten op hun wenken bediend met na elke kilometer een wegwijzer in dit meertalig land.

Over het schelpenpad reden een vader en een kind voorbij. Niemand die hen zag, op de camera na. De schrijver sliep.

“Waarom moet ik dat weten?” had Herbert Hakvoort gevraagd. Een lichte ondertoon van verontwaardiging in zijn stem. Verontwaardiging – over ongevraagd betreden van zijn bewustzijn – die hem na al die jaren nog niet had verlaten. “Waarom moet ik dat weten?” was geen vraag, maar een aanval op de vrouw die in dat ogenblik zijn belager was. De vraag was hem ontsnapt. Hij had liever gezwezen. Linda leek zijn vraag niet gehoord te hebben. Ze negeerde zijn scherpe tong.

“Ik houd van mannen en van vrouwen, maar...,” ze had haar trui over haar hoofd getrokken en met haar armen boven haar hoofd gewacht tot haar gezicht weer vrij was, “maar van vrouwen het meest.” Zonder zijn blik los te laten had ze haar trui over de rugzak naast de bank gelegd. Lichte kastanjebruine sproeten tot onder haar kastanjebruine tepels die als beweeglijke groothoeklenzen van een kijker de kamer in ogenschouw namen. Herbert Hakvoort; linkerhand in zijn broekzak. Penseel in zijn rechterhand. Op een piëdestal een ontbijtbord met olieverf in aardetinten. Zo zag de wereld in zijn kamer eruit. Zijn wereld. *A man alone in a room* en een naakte vrouw als aanzet voor een onaanraakbaar naakt op een canvasdoek.

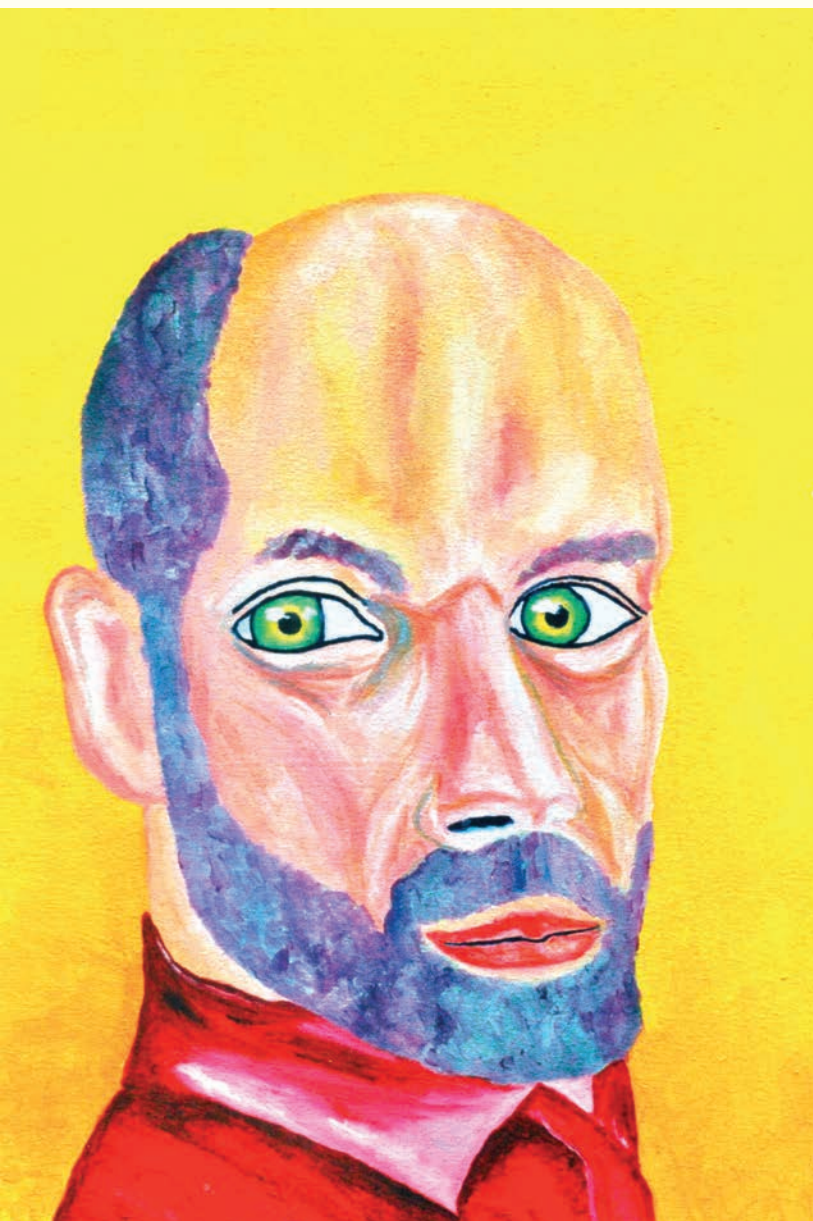
“Ik ben lesbisch. Zo voel ik me. Lesbisch.” Er was niets lesbisch aan haar besproete borsten. Er was niets lesbisch aan haar brede blanke heupen. Er was niets lesbisch aan haar vrouwelijk lichaam. Voor een leek was er niets te zien van haar binnenwereld.

Herbert Hakvoort had tot haar komst enkel stilleven en zelfportretten geschilderd. Eéndimensionale eigenbeelden. Zijn hoofd als geglazuurde bloempot met sanseveria. Linda zou zijn eerste naakt worden.

“Wat lijfelijkheid aangaat, bedoel ik.” Linda had haar lichaam op de bank gevlijd. Haar enkels over elkaar. Haar handen gevouwen. Rechterduim boven. Linkerpink onder. Ze stuurde haar lichaamsberichten de wereld in: Ik lig op een sofa. Hij schildert me. Hij draagt een korte broek, een VanGoghhemd. Ik ben bloot in afwachting. Door het open bovenlicht klonk een kikkerkoor. Het was tweede pinksterdag. Het was een mooie dag in mei.

De geur van de landgeiten. Misschien was het de geur van de landgeiten geweest die hem wakker had gemaakt. Het was de geur van het boek. Linda's boek met donkerrood vilten omslag en gouden stiksels. De titel van het boek stond in een onwennige taal op de voorkant van het omslag. Op de achterkant een kris in roodgoud. Een boek van vergeeld papier met tekens van een kroontjespen gedoopt in inkt van ingedikt veenwater, krassen van een ganzenveer gedoopt in Oostindische inkt. Romaanse letters, rune-tekens, Hebreeuws, Arabisch, Sanskriet, Chinees orakelbeen schrift. Hetzelfde verhaal in meerdere talen. De steen van Rosetta zonder geheim-schrift.

De vier landgeiten waren verschrikt achteruit gesprongen, niet ver. Ze wilden Hem leren kennen, leek het. Ongevaarlijke schrijver op zijn rug op het zand onder de schommeltak van de berk. Alsof ze tegen de schrijver zeiden: "Heer vertel ons welk lied we moeten mekkeren."

Herbert Hakvoort was de vrouw uit de winkel met kunstenaarsbenodigheden niet vergeten. Onder het oppervlak van zijn bewustzijn was ze bij hem gebleven. De herinnering aan haar was verdwenen in een poel van gebeurtenissen tot ze uit een *prehension* als Aphrodite weer aan het oppervlak was opgedoken. Hij had niet naar haar uitgekeken, maar dat had weinig met haar te maken. Herbert Hakvoort keek uit naar de dag, naar morgen en soms naar een week later. Herbert Hakvoort keek vooral uit naar de dag na de afgelopen nacht.

Herbert Hakvoort herkende haar profiel in dun katoen tegen de middagzon, afgetekend als de gebogen berkentak tegen de middagglucht met een eigen geheimtaal. Hij hoorde opnieuw de winkeldeur met koebel. Als hij zijn literaire ader eerder had ontdekt, had hij haar wellicht in een verhaal geschreven. Een exotische bijrol in een raamvertelling, een rol als voorbijgangster met slotvormige navel, brede heupen, lichtgolvend kastanjebruin haar en een litteken op haar buik waar ooit een wormvormig aanhangsel was verwijderd. Een vrouw met groene ogen, lichtbruine sproeten, een smalle neus en rossige wenkbrauwen. Een vrouw met een schoon gebit, een vrouw met een rugzak. Een vrouw die voor hetzelfde geld een man was geweest. Als hij zijn schrijfader eerder had ontdekt, had hij haar een bizar en herkenbaar karakter toebedeeld. Hij had haar karakter tot ontwikkeling laten komen; van goedertieren en aanminnig naar leidend, berekenend, gewelddadig en moordzuchtig, misschien. Zover was het nog niet. Twintig jaar geleden.

Herbert Hakvoort schilderde, niet uit roeping, niet uit passie. Hij schilderde olieverven omdat verf en doek zijn pad hadden gekruisd. De verf, de kwasten en doeken, de terpentijn en de vernis plaveiden het pad naar de literatuur, maar daar had hij destijds nog geen weet van gehad. Schilderen was een horde, niet om te nemen. Het doek, de verf en de kwasten waren een hek om stil te leren staan. Stil staan om te leren kijken. Alsof het hek wilde zeggen: "Als jij je kalm en rustig houdt, zal ik je het pad wijzen."

Linda was naast hem komen zitten op het terras van het stadscafé, haar witte rugzak met rood pompeblêd op de stoel tussen hen. Hij had haar aanvankelijk niet herkend. Herbert Hakvoort was een man van woorden, meer van onuitgesproken woorden, minder van beelden. Hij herkende woorden, zinnen. Voor gezichten had hij geen geheugen.

"Linda," had ze met haar tuitmondje gezegd. "We kennen elkaar van de kunstenwinkel." Haar verhaal stond in rode en blauwe tekens op geel katoen.

Linda. Herbert Hakvoort had in de winkel haar naam in het voorbijgaan gehoord. Ze had met haar kleine mond de verkoper gezoend, niet op de mond.

"Linda". Herbert Hakvoort had haar naam herhaald, alsof hij opnieuw moest leren praten. En na haar naam had hij zich voorgesteld; eerst zijn achternaam, daarna

zijn voornaam en achternaam. “Zo heet ik.” Nooit zei hij: “Ik ben...”

Ze had niet gevraagd of ze mocht aanschuiven. Ze was naast hem gaan zitten, leunde naar hem over alsof ze elkaar al jaren kenden, legde haar arm om zijn nek en zoende hem vol op de mond. Haar kastanjebruine haar had grijzen. Zo jong was ze.

De wind was gaan liggen als kondigde de wind de avond aan. Hoog glinsterden lijnvluchten op weg naar Bremen, Kopenhagen en verder. Voor wie wilde, was op een iPhone te zien wie overvloog. Mieren trokken hun sporen over een halfvergane stam van een gebroken berk. Een zandhommel zocht een bloem. Hier rond de kinderspeelplek groeiden paardenbloemen in een vijandige omgeving. Hier op deze picknickplek was de aarde bevrucht door restanten leeftocht; achtergelaten door bezoekers. Hier vertelden woekerende brandnetels over geheime gebeurtenissen.

Linda was enige nazaat van Krist Berkenbosch uit Waterhuizen. De scheepsbouwer had zich opgewerkt van losarbeider naar opperman op de werf. Haar vader had pas laat leren lezen. Krist Berkenbosch was een moeizame lezer en een schrijver met weinig woorden, maar met veel gedachten onder zijn koopvaardijpet. De pet met gouden embleem – *Ik ben de koning van de vloot* – was het houvast van Krist Berkenbosch; gezagvoerder op schepen op de helling. Kapitein tot het schip de werf verliet. Krist Berkenbosch hoorde in het moderne jargon tot de laaggeletterden.

Jaren achtereen gleden kustvaarders met enige regelmaat van de dwarshelling het Winschoterdiep in. Voorspelbaar spektakel. Waterballet aan de overzijde van het kanaal. Linda had schepen gedoopt – veel vrouwenamen – met champagne tegen de boeg. Moeder Aafje keek toe. Linda, enig kind, was in de wieg gelegd om te dopen, leek het. Ze had in Kampen protestantse en gereformeerde theologie gestudeerd. Op het eindwerkstuk en de finale preek na, had ze de opleiding voltooid. Ze was afgehaakt in het zicht van de haven.

God had, als God bestond, ook vrouwen geschapen die van vrouwen houden, meer van vrouwen dan van mannen. Zo stond het niet in de Schrift. Niet naar Letter en niet naar Geest. Haar God was een andere God dan de God van haar vader, dan de God van haar moeder, een andere God dan de God van Israël. Haar God was een andere God dan de Allah van Medina en Mekka. Haar God had het kruis verlaten.

“Mijn vader,” had Linda tijdens de tweede maal op de bank gezegd – haar contouren waren in olieverbastgelegd – “was heel gelovig, al zou ik het liever religieus noemen. Hij kon zich niet verplaatsen in de veranderende tijd. Hij bleef zijn godsbeeld vasthouden,

koesteren is een beter woord. Hij koesterde zijn geloof, zijn illusie. Tegen beter weten in, dacht ik vaak, maar ik heb het hem niet gevraagd. Waarom zou ik zijn houvast weghalen? Als ik dat al zou kunnen?” Linda had Herbert Hakvoort niet naar zijn godsbeeld gevraagd. “Gelooft niet ieder wat hij of zij nodig heeft? De een houdt van God, de ander van horoscopen en pendelen. Anderen houden van wetenschap of metafysica. Elk verzint een verhaal om te begrijpen wie hij is en waar en waarom. Zolang de theorie, de overtuiging of het geloof werkt, is er niets op tegen. Ook uit onlogische en zelfs uit foutieve opvattingen kunnen acceptabele en zelfs goede resultaten tevoorschijn komen. Het resultaat telt.” Ze had haar roeping gemist, dat was helder. Waartoe zijn wij op Aarde? die kindervraag was bekend bij de schrijver.

De schilder – de schrijver in statu nascendi – koesterde zijn eigen Godsbeeld. Dat was zijn intimiteit. Zijn beelden waren niet bestemd voor anderen. Hij zweeg over zijn verbeelding van zijn opperwezen. Hij zweeg over de creativiteit als beginsel in zijn leven. Elk woord zou teveel zijn, en te weinig. Zonder in opperwezens en geloof te vervallen, negeerde hij wat hij niet begreep, – dat was zijn redding – tot begrip zich aan zou dienen. Herbert Hakvoort hield steeds meer van stille plekken.

“Mijn vader heeft met Jezus gesproken,” zei Linda. “Daar,” ze knikte naar de rugzak, “daar bewaar ik zijn aantekeningen; zijn dagboek met de dialogen met Jezus. Telkens als een schip bijna was voltooid en mijn vader de boot inspecteerde, kwam hij – naar zijn zeggen – Jezus tegen op de voorplecht. Elke boot leverde een nieuw hoofdstuk in zijn boek. Jezus vertelde zijn ware levensverhaal aan mijn vader. Een verhaal in talen. Mijn vader schreef in Aramees, in Japans, Maleis en Chinees, in Arabisch, Drents, Gronings en in Fries. Écriture automatique. Zoals je in een droom elke taal kunt spreken en verstaan.”

In haar dromen sprak ze alle talen, had Linda gezegd. Kort stak ze haar tong over haar onderlip van haar tuitmondje, als wilde ze haar bewering onderstrepen. Ze vertelde van haar vader.

“De timmermanszoon vond dat er te veel sprookjes over hem werden verteld. – Woorden van mijn vader. – De wonderbaarlijke broodvermenigvuldiging, de wandeling over het water, de opwekking uit de dood van Lazarus. En,” had haar vader verteld, “Jezus is niet aan het kruis gestorven. De kruisiging is in scène gezet om het volk te plezieren. Hij heeft me dat zelf verteld.”

De kruisiging in scène gezet net als de moord op Kennedy, de landing op de maan, de aanslag op de twin towers, de bombardementen in Syrië, de vangst van Bin Laden. De kruisiging en wederopstanding in scène gezet, net als de langgraven en de hunebedden met verzonnen verhalen rond de bewoners uit pré-historische tijden. Een matriarchale hoogbeschaafde samenleving als oorsprong van Friese boeren en burgers; in scène gezet. Vorstenhuizen in scène gezet, net als carnaval, volksdansen en voetbalwedstrijden. In scène gezet als nietverstuurde brieven. In scène gezet; het menselijk bestaan.

Linda had haar vader beloofd het boek te bewaren, te lezen en onder de mensen te brengen; op een tijdstip dat haar passend leek. Haar vader was tijdens een tewaterlating omgekomen. Details had ze niet willen vertellen. Krist Berkenbosch was onthoofd. Een losgeschoten kabel had als een beulszwaard zijn hoofd van zijn lichaam gescheiden.

De helft van de belofte – bewaren – had ze vervuld. Ze had hapsnap gelezen in het boek in de witte rugzak met rood lelieblad en rode riemen. Aantekeningen van haar vader; die in de hemel is; als daar plaats is voor zondaren en martelaren, als daar plek is voor onthoofden.

“Mijn vader was stelmaker, timmerman, dat is goed in de schrift terechtgekomen. Jammer dat de scribenten in die tijdingen niet meer aandacht aan mijn vader hebben besteed. In jouw tijd,” had Jezus tegen Krist Berkenbosch gezegd, “in jouw tijd, bijna twintig eeuwen na mij, zou Jozef van Arimathea door het leven gaan als stiefvader; en niet als mijn biologische vader; die hij was. Scribenten maken verhalen mooier dan ze zijn. Mooie verhalen hoeven niet waar te zijn. Chinese whisper, je kent dat wel. Verhaaltjes verder vertellen en ondertussen de inhoud aanpassen aan verlangens. Als je bedenkt dat de meeste verhalen over mij tientallen jaren na mijn dood zijn opgetekend. Uit het blote hoofd. Geconstrueerde herinneringen van oude mannen die van mij hebben gehouden. Liefde en onwerkelijkheid liggen dicht bij elkaar, dat weet je.” Krist Berkenbosch had geknikt. Hij vermeed liefde, beter, hij vermeed de manie van verliefdheid. “Tijdens verhoor door de Sanhedrin – de rechtbank – zou er weinig van de werkelijkheid van de brieven schrijvers en scribenten overeind zijn gebleven. Ze spreken elkaar trouwens regelmatig tegen. Bewondering vertroebelt de blik.” Het had er alle schijn van dat Jezus niet op aanbidding en verering zat te wachten. Het leek erop dat Zijn biografie zonder Zijn instemming tot stand was gekomen.

“Je hebt in je kinderjaren veel sprookjes over mij gehoord waar geen waarheidsvinding aan te pas is gekomen. Dikke boeken met siersloten en rituelen met zang en dans, met kaarsen en wierook zorgden voor overtuigingskracht, en voor beneveling van de geesten. Wie niet vatbaar was voor magie werd door zelfbenoemde plaatsvervangers van mij met geweld tot de orde geroepen. Die *fairy tales*,” had Jezus gezegd, “zijn een hardnekkig leven gaan leiden met oneindig veel onuitwisbare misverstanden tot gevolg. Grote misverstanden en duizenden kleine dwalingen. Zo gaat dat met de mens. Wat jong is geleerd, hoe onwerkelijk en hoe onwaarachtig ook, blijft voor eeuwig bestaan. Verankerd. Ik houd van woorden uit de koopvaardij. Mijn vader was scheepstimmerman. Hij bouwde boten voor vissers en handelaren. Krist Berkenbosch: ik heb jou gekozen als mijn penvoerder omdat je kapitein bent,

kapitein aan de wal. Iederen weet dat jij niet over water kunt lopen. Niemand van de crew weet dat je niet kunt zwemmen.

Wat jij denkt te weten over oorsprong, heden en toekomst van de mens is niets nieuws. Ook je voorouders hadden overtuigingen, al ging die folklore in moerassen, veen, bossen en heidevelden op een andere manier zijn gang.

Je voorouders op de raatakkers, de jagers en vissers, de hunebedbouwers haalden hun bijgeloof uit het landschap. Het veld vertelde wat ze ongemerkt tot hun overtuigingen maakten. Ze geloofden in wat het landschap hen bood. Witte wieven, dwergen, reuzen. Ze vertelden aan hun nakomelingen wat

ze geloofden, een enkeling kraste op een bot zijn geheimschrift, een enkeling tekende in het zand. Van afstand bekeken lijken de overtuigingen van je voorouders en van jou te verschillen. Van dichtbij zijn geloofsovertuigingen een gesublimeerde angst om het zinloze leven op een prettige en onderzoekende manier te leven. De enige rechtvaardiging: het werkt. De werkelijkheid ziet er anders uit dan je denkt. Er staat niet wat er staat. Ga maar kijken op het Noordsche Veld. Goed kijken. Mensen kijken niet.”

“Als ik wist dat je spoedig dood zou gaan....”

Linda lag voor de derde keer als Olympia van Édouard Manet op de driezitsbank. Een rode wollen deken met gele lengtestrepen tussen haar naakte lichaam en het roze varkensleer. Herbert Hakvoort stond schuin naast de ezel met het brede canvasdoek binnen handbereik. Gele verf. Linda kon niet zien welk deel van haar lichaam in verf werd vastgelegd. Herbert Hakvoort schilderde de vrouw op de bank. Hij schilderde Linda als een stilleven, als een sanseveria in een trechterbeker.

“Als ik wist dat je spoedig dood zou gaan....”

Herbert Hakvoort was niet van plan spoedig dood te gaan. Waarom zou hij? En voor wie? En wat zou de

wereld opschieten met zijn verscheiden? De dood kwam op de tijd dat het de dood paste, niet eerder en niet later. Hij trok zijn onderlip over zijn ondertanden naar binnen. Het marterhaar zocht de juiste plek op het doek. De plek naast het litteken op haar gladde buik. De bloem. De dode bloem. Herbert Hakvoort staarde naar de penseelpunt in haar navel.

“Als ik wist dat je spoedig dood zou gaan....”

Linda had de aanloop voltooid. Ze zocht de ogen van de schilder en verlegde haar blik naar het rugzakje dat aan het eind van de bank op de vloer lag. Opnieuw keek ze Herbert Hakvoort aan.

“Als ik wist dat je spoedig dood zou gaan. Zou ik...” Ze ging rechtop zitten, knieën losjes tegen elkaar en terwijl ze sprak, spreidde ze haar benen. “Als ik wist dat je spoedig dood zou gaan, zou ik een kind van je willen.”

“Jozef was mijn natuurlijke biologische vader. Ik ben verwekt uit zijn zaad. Zo’n gewone doordeweekse daad, iedereen kan het, past niet goed bij mijn status als Zoon van God. Jezus kan in de ogen van Zijn – van Mijn – volgelingen geen gewoon mens zijn, een mens van vlees en bloed, een mens met een vader en een moeder. Ik ben een zoon van mijn vader en moeder. Ik ben een man. Ik heb een penis. Niet alleen een penis. Ik heb meer, veel meer, maar ik heb ook een penis.”

De stemverheffing leek van de bladzijde van Linda’s boek te spatten. Een vloek uit de mond van Jezus zou niet hebben misstaan. Er volgde een halve onbeschreven pagina.

“Nu ik dit heb rechtgezet kan ik nog een misverstand rechtzetten. Ik heb twee halfbroers en een halfzuster. Eén moeder en vier vaders in ons samengesteld gezin. Mijn halfzuster is zwart, ook mijn halfbroers hebben een tint. Mijn jongste broer heeft spleetogen en dik zwart haar. Mijn vader was scheepstimmerman, en ook in die jaren was een scheepstimmerman vaak onderweg. Wie onderweg is kent veel onverwachte ontmoetingen. Alle ontmoetingen zijn een verrijking van het bestaan. Ontmoetingen met levende en niet-levende materie, dat maakt niet uit. Wie goed kijkt, ziet enkel rijkdom.

De ene ontmoeting is vruchtbaarder dan de andere. Ik spreek uit ervaring. Ik ben niet alleen afgeschilderd als een goddelijke man. Ik ben ook een goddelijke man. Ik heb een penis. Vraag maar na. Meer hoeft ik niet te zeggen.”

Voor ze zich had aangekleed had Herbert een foto gemaakt. Kámaraad op het statief. Lange sluitertijd, klein diafragma. Scherptediepte. Details. Ook zonder poseren zou hij het schilderij af kunnen maken; pointillistisch, kubistisch, naïef. Bij de deur had ze haar buik tegen zijn onderlichaam gewreven – alsof ze iets wilde uitgummen – en hem op beide wangen gezoend. Ze had haar rugzakje laten staan. Ze had haar rugzakje niet vergeten. Herbert Hakvoort mocht haar erfstuk bewaren. Ze nam haar herinnering aan hun ontmoeting mee. De schilder verruilde zijn penseel voor een kroontjespen.

Bij elkaar was Linda drie maal geweest om te poseren en om te praten. Drie keer was Linda geweest om van haar vader te vertellen. Van de onthoofding door de

scheepskabel, van het hoofd op de koperen schaal, van haar ongelof in een alwetend Opperhoofd, van haar verlangen naar een wereld, bestuurd door vrouwen. Een vrouw, meerdere vrouwen, aan het roer zou een vreedzame en van schoonheid vervulde samenleving opleveren. Dat dacht ze. Ze was niet vergeten dat voor mannen liefde equivalent is aan oorlog. Linda hield van vrouwen. Linda wilde een kind, hoe dan ook, van wie dan ook. Nu het nog kon. Na de paring zou ze de verwekker van haar kroost opeten, als dat zou kunnen. Verteren.

Na voltooiing van het schilderij had Herbert Hakvoort, nog geen vijftig, drie jaar op haar gewacht. Na drie jaar had hij besloten niet langer te wachten. Ze was niet teruggekomen. Ze had het schilderij in veel aardkleuren en met veel rood nooit gezien.

“Ik was niet het enige kind van mijn vader. Ik heb dat al verteld. Jozef van Arimathea was een schuinsmarcheerder, een stille schuinsmarcheerder. Mijn moeder bewaarde alles in haar hart. Dat betekent zoveel als: ze liet haar verdriet en haar vreugde niet zien. Een gesloten vrouw boordevol emoties. Je kent dat wel,” had Jezus tegen Krist Berkenbosch gezegd. Krist Berkenbosch kende dat wel. Hij was vertrouwd met een regionale cultuur van zwijgen en binnenvetten. “Maar ik was zijn meest beminde zoon. Dat weer wel. Misschien zei mijn vader dat tegen elk van zijn kinderen. Ik weet dat niet, al weet ik wel heel veel. Ik was de intelligentste van ons gezin, niet geschikt voor ambachtswerk.”

In het boek volgden pagina's in het Sanskriet, in het Hebreeuws en in het Arabisch. Krist Berkenbosch had de woorden niet kunnen ontcijferen. Met bruine inkt, nauwelijks te lezen op het vergeelde papier, had de scheepstimmerman eigen aantekeningen gemaakt. “In mijn droom begreep ik wat ik geschreven had, maar als ik wakker werd, was ik weer kwijt wat ik wist. Een visioen, had ik, maar dat visioen herkende ik enkel als ik droomde. Utopia, laat ik het daar maar op houden. Triantha Incognita.”

Na drie jaar wachten was Herbert Hakvoort op een herfstige dag naar het Noordsche Veld gefietst. Onder de gebogen tak had hij buiten zicht van wandelaars een zelfportret begraven. Het eerste zelfportret met een ovaal hoofd en de ogen halverwege kruin en kin. Het portret met de vierkante kin en bonkig hoofd. Na die eerste keer was Herbert Hakvoort teruggekomen met het kubistische portret met het wratje aan de spiegelbeeldkant. Weer later volgde het pointillistische portret naar beeld en gelijkenis van een pasfoto de weg naar de aarde, als was het een graf, een urn, een vuurstenen vuistbijl, als was het een trechterbeker met restanten van een doorkliefde schedel.

Na zes onbeschreven pagina's met chaotische donkerbruine, bijna zwarte lijnenpatronen van het verweerde houtpapier volgden in het boek zes zwarte bladzijden. Misschien was daar ooit tekst geschreven. Het leek er meer op dat de inktpot met opzet leeggegoten was op het papier. Er waren geen woorden te herkennen. Ook tegen het licht gaf het papier geen geheimen prijs.

Na de zwarte bladzijden leek Jezus een stuk serieuzer in zijn beschouwingen, alsof hij geneuzel over echte en onechte kinderen (bedoeld wordt natuurlijk bastaardkroost of buitenechtelijke kinderen) zat

was geweest.

“Met de dood voor ogen,” had Jezus tegen Krist Berkenbosch gezegd, althans zo had de schrijver de woorden van zijn geestverschijningen op de boeg van kustvaarders genoteerd. “Op de valreep van het leven, kwam ik een vrouw tegen op de markt in Jeruzalem. Ze had lichtgolvend kastanjebruin haar. Ze droeg een lange vergeelde jurk met lange mouwen. Ik was geen vreemdeling in Jeruzalem, al had ik daar niet veel te zoeken, omdat ik er weinig verloren had. Vis en brood wilde ik kopen. En wijn. En toen zag ik haar. En zij zag mij.”

Elders in het boek dat Krist Berkenbosch aan zijn dochter Linda in bewaring had gegeven, stond dat Jezus liever in Korinthe verbleef, maar dat het verblijf

in die plaats voor hem onbetaalbaar was. Als notoire dwarsligger en praatjesverkoper had niemand de kleine zelfstandige in loondienst willen nemen.

De kastanjeharige in lange verbleekte gele jurk was met hem meegegaan. Jezus had haar niet gevraagd om hem te vergezellen. Ze had zich niet opgedrongen. Haar overgave had een vanzelfsprekendheid geleken, die nergens op gebaseerd bleek.

"Ik had mezelf in de nesten gewerkt," had Jezus gezegd. "Details zal ik je besparen. Geld, drugs, verslaving en veel meer nog opstandigheid tegen gevestigde waarden. Als ik het nu bekijk, nu het te laat is, nu de wraak zal komen, was ik voorbestemd om geslachtofferd te worden. Mijn schuld aan oproer

en verstoring van openbare orde is in scène gezet. Mijn Vader heeft me vaak gewaarschuwd, beter, Hij heeft me voorgehouden waar ik mee bezig was. Je kent die uitdrukkingen 'Opgroeien voor galg en rad' In mijn tijd bestond de galg als erfenis van voor de jaartelling, lees het Oude Testament er maar op na. Raderen waren er nog niet veel. Vervoer ging met schepen en met ezels en kamelen in konvooi door woestijnen."

Volgde een uitweiding over martelen, vierendelen en radbraken aan de hand van het lot van Gheraert van Velsen, de moordenaar van graaf Floris de Vijfde. Dat zijspoor laat ik korthedshalve achterwege. Onthoofding met een kromzwaard van de neef van

Jezus kwam ook ter sprake. Het hoofd van Johannes de Doper om Judith en haar minnaar Holofernus te plezieren. De aantekeningen gingen verder met:

"Mijn Vader – Jozef de scheepstimmerman – heeft me leren reflecteren. Het heeft een beetje geholpen, maar niet echt. Domheid is niet mijn sterkste kant, maar nadenken ook niet."

"Als het een jongetje wordt," had de kastanjeharige vrouw gezegd, "noem ik hem Mo."

"Ze is driemaal bij me geweest," had Jezus gezegd. "Na die drie keer, met tussenpozen van een maand, heb ik haar nooit weer gezien. Ik heb niets meer van haar gehoord."

Ze was spoorlags richting Perzië vertrokken. Of ze ooit Isphahan had bereikt wist Jezus niet. Hij had haar droog brood en droge vissen meegegeven voor de reis. Er was genoeg leeftocht in huis. Manden vol. Houdbaar als scheepsbesluit.

"Drie jaar na de laatste ontmoeting. Ik was 33, is mijn hoofd van mijn romp gescheiden. Mijn Vader kreeg eerder zijn gelijk dan ik had gedacht. Mijn moeder weende bitter bij een leeg graf, schreven de scribenten. Ook in scène gezet. Die onthoofding. Alles. Kijk maar op YouTube.

Sinds mijn 33ste ben ik uit het openbare leven verdwenen. Sinds mijn 33ste spook ik als de Vliegende Hollander rond in de hoofden van mensen die via Chinese whisper mijn leven romantiseren. Ik wacht op een schrijver die mijn jaren na mijn 33ste alsnog boekstaft. Minstens zo interessant als het uittrentreure opgetekende deel over mijn aangedikt openbare leven."

Herbert Hakvoort liet de schemering over zich komen. Verderop in de boomkruinen zongen vogels, niet uit angst, maar om de nacht te begroeten. Het was een warme avond op de Grote Stille Heide. De landgeiten lagen verderop onder de berken te herkauwen en de dag te overdenken. Bosmieren zetten hun sisyphusarbeid voort.

De schrijver bladerde in het Linda Boek. De laatste bladzijden wachtten op zijn woorden. Uit de zak van zijn korte broek haalde hij een vulpen met inkt uit veenwater gewonnen. Regio-inkt uit het provinciale hotelwinkeltje in de strafkolonie zeven kilometer verderop. Authentieke veeninkt naast handgebreide sokken, honing van eigen dopheide en van eigen koolzaad, asperges uit eigen bodem, aardbeien van de koude grond en ruim geïllustreerde dichtbundels in eigen regio-talen. Uit gewoonte likte de schrijver langs de punt van de pen. Bitter. Na driemaal likken proefde de inkt zoet. Hij voelde de iPhone in zijn borstzak trillen. Misschien dat zijn vrouw belde om te horen waar hij was – al kon ze dat op haar waar-ben-je-nu-app gemakkelijk zien – of om te horen hoe laat hij thuis wilde komen.

Op Facetime verscheen een schokkerig beeld. Op een

donker scherm zag hij de contouren van een lianenbrug over een rivier. Olielampen op een veranda. Een jonge vrouw met lichtgolvend haar, donkere ogen – in de nacht waren kleuren verdwenen – en een tuitmondje. Kinderen komen overal; Oerol, zoals de Friezen zeggen.

“Hoor je me? Zie je me?”

Achter het scherm was het acht uur later. De volgende dag was al aangebroken. Het verleden in het oerwoud van Maleisië was het heden op het Noordsche Veld, zoals het heden in Chicago in de vierde dimensie de toekomst was van Herbert Hakvoort en van de vier landgeiten onder de berkenbomen.

Ze draaide de iPhone voor een beter beeld.

In het Linda Boek noteerde Herbert Hakvoort op de lege pagina's na de zwarte bladzijden:

Ik zie een hangbrug over een rivier. De bamboe brug bestaat uit een reeks V-vormige koppelingen en ziet eruit als het skelet van een pre-historische dinosaurus. De bamboe-ribben zijn dik als een arm van een man. De 'wervels' in het midden zijn dik als een mannenbeen, met elkaar verbonden door de wervels aan de bovenkant. De V-vormige bamboekoppelingen worden gestabiliseerd door parallelle bamboepalen, met elkaar verbonden door dikke touwen. Aan deze kant van de brug staan twee grote rubberbomen en aan de andere kant van de rivier is een paviljoen aan het water.

Het gebouw lijkt op een hotel. Olielampen rond de veranda en de vierkante geelverlichte ramen. Ik kan de tekst op de gevel niet lezen. Ik zie de schildering op het uithangbord. Een vrouw uitgestrekt op een sofa, als Olympia van Édouard Manet. Een negerin houdt een rode waaier vast in de vorm van een pompebléd. Aan deze kant van de wankel hangbrug, enkel geschikt om stap voor stap over te lopen, zit een jonge vrouw in een korte broek. Ze heeft haar handen gevouwen. Haar ellebogen rusten op haar blote knieën. Haar hoofd heeft ze lichtgebogen, alsof ze naar de grond kijkt, maar misschien tuurt ze van onder haar wenkbrauwen naar de brug. Vanaf haar plek kan ze de voeten van de wandelaars niet zien. De begroeiing langs de oever belemmert haar zicht. De touwen van de brug zijn aan een rubberboom vastgemaakt. De boom buigt door. De zijtak is heel geschikt om aan te schommelen. Sap van de *Hevea brasiliensis* heeft sporen op de stam achtergelaten. Dat ziet er ongeveer zo uit:

نام من بار تپه است.

Aan de voet van de boom zie ik vier geiten. Ze lijken te slapen, maar als de vrouw beweegt gaan de koppen van de geiten mee in haar beweging. Ik kijk opnieuw. Nu draagt ze een dunne gele jurk met lange mouwen. De jurk is opgeschoven. Ik zie haar vormen in het tegenlicht van de olielamp. Alsof ze weet dat ik meekijk, draait ze haar hoofd. Ze tuit haar

lippen. – Fluiten mag niet in een oerwoud. Slangen verschalken vogeltjes, gelokt door vogelgefluit. – Ze glimlacht en knikt naar me. Ze legt haar handen op haar ruime schoot. Misschien verwacht ze een kind. Ze houdt een boek vast met roodvilt omslag en met een gouden teken op de voorkant. Ze draait het boek. Op de achterkant zie ik een mes in goud, een kris met lichtgebogen punt. De vrouw slaat het boek open en schrijft op de laatste bladzijde in onbekende tekens. Ze kijkt op. Ze beweegt de lippen van haar tuitmondje. Ze leest wat ze heeft geschreven. Ik hoor haar niet. Ik weet wat ze zegt.

mei 2016

Inspiratie

The New York Review of Books, Malise Ruthven.
Inside Obedient Islamic Minds. p. 79 - 81.

(Boekbesprekingen over strijd tussen ratio (Shiïeten) en dogma (Soennieten) in de Islam.

Oera Linda Boek, samenvatting van dissertatie Goffe Jensma. (web).

Ng Kim Chew (Huang, Jingshu, 1967-) *Slow boat to China*, korte verhalen met toelichting over regio-literatuur. Hij schrijft over teloorgang van de Chinese taal. De Chinese karakters verdwijnen langzaam. Veel meta-verwijzingen over (politieke) strijd en geschiedenis van Maleisië, China en Taiwan.

Hans Vaihinger, *Der Philosophie von AlsOb*. Pdf op web).

The Water Kingdom

A Secret History of China

“Wie de natuur wil beheersen, moet haar gehoorzamen.” Deze filosofisch getinte uitdrukking kwam bij me boven tijdens het lezen van *The Water Kingdom* van Philip Ball. De wetenschapsredacteur van *Nature* en kenner van China schreef een boek over de rol van water in de Chinese geschiedenis. In april 2015 hoorde ik Philip Ball tijdens een voordracht ter gelegenheid van de 75ste verjaardag van Jan Engberts (emiritus hoogleraar scheikunde aan de RUG, kenner van Chinese filosofie en van water in al zijn aspecten). De inhoud van de lezing van Ball staat uitgebreid in het boek.

De waterhuishouding in China en al dan niet ingrijpen van Chinese bestuurders is een heldere afspiegeling van politiek, cultuur en filosofische stromingen in dit enorme land met een gevarieerd landschap en een grote verscheidenheid aan – lange tijd rivaliserende – bevolkingsgroepen. De *mind set* van Chinezen verschilt van de Westerse mens. *The Water Kingdom* geeft zicht op de Chinese volksaard en daarmee zicht op ons beperkt denkkader.

Gerard Stout

Hendrik Marsman dichtte over *breede rivieren* en over *de stem van het water met zijn eeuwige rampen*. De dichtregels vallen op het droge in vergelijking met de waterwegen in China.

Holland is op de zee veroverd. Een vriendje van Hans Brinker behoedde het land voor overstroming. Een kind met gestrekte vinger in een gat in de dijk als verbeelding van “onze” strijd tegen het water.

China is oneindig veel groter dan de lage landen aan de Noordzee die geheel door mensenhanden zijn vormgegeven. In China heeft de strijd tegen het water een geheel ander karakter. In China zijn rivieren en bergen eeuwen gekoppeld aan draken en goden. Wie watergoden tegen zich in het harnas jaagt kan zijn borst nat maken. In China zijn het de goden die gebruik maken van waterlinies.

In tien hoofdstukken schetst Philip Ball in grote lijnen de geschiedenis van China in het licht van regen, rivieren, mist, overstromingen, droogte, strijd, landbouw, migratie, stuwdammen, machtswisselingen met op de achtergrond filosofische stromingen. Confucianisme en Daoïsme als constanten in de volksaard.

Shanshui

Het Chinese woord voor landschap is shanshui, een combinatie van *shan* (bergen) en *shui* (water). Maar *shanshui* betekent niet enkel landschap. De betekenis van het karakter hangt af van de context. Shanshui kan ook harmonie en welvaart betekenen. Ook het karakter voor water heeft veel betekenissen. Eenduidige vertaling van karakters in woorden en zinnen is niet van toepassing. Een Chinees karakter heeft een veelvoud aan

betekenissen. Er zijn meer verschillen tussen het Oosten en het Westen.

Het mentale kompas wijst voor Chinezen van oost naar west, dat geeft al aan dat Chinezen ruimte op een van westerlingen verschillende manier benadrukken. In het oosten de zee en in het westen de bergen; windstreken gerelateerd aan de opkomende en ondergaande zon. Europeanen kijken eerst naar Noord en Zuid. De Gele rivier en de Yangtze stromen van west naar oost. Van *shan* naar *shui* nemen de rivieren slib mee.

Bezonken slib zorgde en zorgt voor een stijgende rivierbedding. De dijken groeiden mee door inspanning van de bewoners. De bedding kwam, als bij sommige poldersloten, als een semi-natuurlijk aquaduct, hoger dan het omringende land; met desastreuze gevolgen bij dijkdoorbraak. Ook in het Holland van Marsman komen deze ‘aquaducten’ voor.

Watermanagement

Watermanagement kent van oudsher twee stromingen. De ene manier – gehoorzamen – probeerde rampen te voorkomen door met zachte, maar kordate hand, de rivieren te geleiden. Kanalen, omleidingen en dijken volgden min of meer de natuurlijke stroom van het water. In de loop van de eeuwen is een tweede benadering naar voren gekomen: dwang. De natuur, de rivieren, het water werden gezien als natuurlijke vijand van de mens. De mens als overheerser. Diverse beken en stromen in Drenthe zijn inmiddels ‘teruggegeven’ aan de natuur. De oorspronkelijke bedding is hersteld. De natuur krijgt een stem om eeuwige rampen te voorkomen.

Die tweede – bureaucratische – benadering is nog

steeds gemeengoed in China met meer en minder succes. De rivieren “slaan terug” met dichtslibbende stuwmeren, erosie van oevers, krimpen van gletsjers, drooglegging van benedenstroom. Wie oorlog wil krijgt oorlog, lijkt het water te zeggen. Enorme stuwmeren zorgen voor toename van aardbevingen in seismisch actieve streken. In de achterliggende eeuwen zijn miljoenen mensen omgekomen door het water en door droogte. Wie wil kan gebrek aan harmonie met de natuur ook vertalen naar ongehoorzaamheid aan de watergoden. Zoals ook elders op de wereld voorkomt: goden zijn er vooral voor om te straffen.

Goed watermanagement betekent achting en respect voor de Dao van de rivieren. Een wijs heerser zal de natuurlijke neigingen van zijn volk en van de natuur onderzoeken. Als hij dat doet zal alles ordenlijk en vreedzaam verlopen.

Politieke verhoudingen in China weerspiegelen zich al eeuwen in het beheer van de waterstromen. Keizers die de rivieren en kanalen verwaarloosden raakten hun posities kwijt, verloren oorlogen en kwamen soms op gewelddadige wijze aan hun eind.

Dao en Confucius

Daoïsme en Confucianisme zijn twee belangrijke filosofische stromingen in China. Boeddhisme is daar later – vanuit India – bijgekomen.

Confucianisme richt zich vooral op dienen van de staat en op gehoorzaamheid aan ouders. Harmonie (balans tussen *yin* en *yang*) en gehoorzaamheid aan de staat zijn belangrijke deugden. Daoïsme is meer op de persoon gericht, op creativiteit, spontaniteit en natuurlijkheid.

De Yangtze en de zee heersen over de honderden zijrivieren en beken door zich beneden de zijstromen op te stellen. Vandaar dat de wijze die autoriteit wil uitstralen, zich nederig opstelt.

Dao (de Weg) wijst naar de natuurlijke route van een mens, zoals water een eigen weg volgt in een beek of rivier. *Dao* laat zich lastig vertalen. *De Weg* is een ondogmatische route zonder voorschriften en waarheden. Dao kan als zelfstandig naamwoord en als werkwoord worden opgevat – dat onderscheid is in het Chinees fluïde – met vertalingen als leiden, gidsen, het pad, maar zonder dwang. Dao is een natuurlijke route vanuit een innerlijke waarde. Net als water heeft Dao geen vaste vorm, het vloeit vanuit een onuitputtelijke bron. Water zoekt zijn eigen weg. Om Dao te vinden is *wu wei* de aangewezen weg. *Wu wei* betekent letterlijk: nietsdoen. Of proberen niet te proberen.

Globetrotters

In westerse geschiedschrijving komen nauwelijks verhalen voor van Chinese ontdekkingsreizigers. Dat is deels terecht. Lange tijd waren Chinese keizer niet geïnteresseerd in de rest van de wereld. China was in hun ogen het beste en meest ontwikkelde land. Er was geen

Denkend aan Holland
zie ik breede rivieren
traag door oneindig
laagland gaan,
rijen ondenkbaar
ijle populieren
als hoge pluimen
aan den einder staan;
en in de geweldige
ruimte verzonken
de boerderijen
verspreid door het land,
boomgroepen, dorpen,
geknotte torens,
kerken en olmen
in een grootsch verband.
De lucht hangt er laag
en de zon wordt er langzaam
in grijze veelkleurige
dampen gesmoord,
en in alle gewesten
wordt de stem van het water
met zijn eeuwige rampen
gevreemd en gehoord.

Hendrik Marsman, 1936.

noodzaak andere oorden te verkennen. Voor transport van rijst en graan van zuid naar noord waren inmiddels kanalen gegraven tussen Gele rivier en Yangtze. De zee was niet nodig voor ontwikkeling van het land.

Gedurende korte tijd zijn er in de 15e eeuw Chinese expedities geweest tot aan Madagaskar, India, Arabië. De schepen waren vele malen groter en talrijker dan de schepen van de Hollanders, Portugezen en Britten. De bedoelingen van de staatsexpedities verschilden van de (roof)tochten van West-Europese ontdekkingsreizigers en handelaren. De Chinezen kwamen niet om de ontdekte landen te bezetten en te besturen. De Chinezen kwamen uit nieuwsgierigheid, om te imponeren – China is het meest belangrijke land, schenk eer aan de keizer – en deels om handel te drijven. Die periode heeft niet heel lang geduurd. In 1500 werd het verboden jonken met meer dan twee masten te bouwen. In 1551 werden ook tweemasters in de ban gedaan. Alle zeewaardige schepen werden vernietigd.

Imperialisten

Westerse mogendheden lieten zich niet wegsturen. China exporteerde veel goederen, waaronder porselein, maar had geen behoefte aan Westerse produkten; Chinese produkten waren immers altijd beter. Het handelsoverschot werd besteed aan opium. Vooral de Britten brachten uit India en omstreken opium naar China. Dat resulteerde in een aantal ‘opium-oorlogen’, telkens door China verloren.

Langzaam drong het besef door dat China niet superieur was aan het Westen. Diverse revoluties en (burger)oorlogen volgden, naast bezettingen door de

Sovjet-Unie en Japan. Uit de worstelingen kwam in de vorige eeuw Mao naar boven, ten koste van de levens van miljoenen Chinezen.

Ook Mao en opvolgers streden tegen de rivieren, bevochten het water. Soms met succes, vaak ook met desastreuze neveneffecten. Zo stond de benedenloop van de Gele rivier in 1997 gedurende 226 dagen over een lengte van 650 kilometer droog.

Waterkunst

China kent veel dichters. Van ambtenaren, geschoold naar de filosofie van Confucius, werd verwacht dat ze gedichten konden schrijven. Soms werd van een huwelijkskandidaat gevraagd een gedicht te voltooien, als toelatingsexamen om te bewijzen de bruid waardig te zijn.

Poëzie, proza en schilderkunst zijn in China geen vrijblijvende zaak. Lange tijd waren schilderijen en grafiek een verkapt manier om kritiek te leveren op de zittende heersers zonder het eigen leven in gevaar te brengen. Hoge bergen op een afbeelding betekenden dat de heerser het goed deed en overzicht had. Bergen ver weg aan de horizon, met veel wolken en mist en een onstuimige rivier op de voorgrond betekende een keizer met weinig voeling met het volk en duidde op verwaarlozing van het waterbeheer.

Het was zaak om kritiek zo bedekt mogelijk naar voren te brengen. De gouden regel bij alle kritiek op de heersende klasse luidt: Zeg dat de leiders het land goed regeren, dat de leiders de juiste besluiten nemen. Laat zien dat je de leiders wilt helpen het volk te dienen. Deze manier van kritiek leveren blijft een glibberig pad.

In 1995 maakte Yin Xiuzhen blokken ijs van vervuild water uit de Funan rivier. Ze noemde het kunstwerk *Wassen van de rivier*. Voorbijgangers konden op de oever het ijs schoonmaken met water. Water reinigen met water. Kunstzinnig protest tegen de zware vervuiling van rivieren.

Literatuur en kunst bieden een inkijk in de beperkte mogelijkheden kritiek op de leiding te leveren. Kenners weten de kunst te duiden. Ook de Partij weet op deze manier wat onder het volk leeft.

Nuances

Philip Ball weet veel van water, van filosofie, van China, van geschiedenis. Hij kent China van binnenuit en hij doet daar gedegen verslag van. Ball geeft aan dat het een immense taak is een immens en divers land te besturen. Dat is niet alleen nu het geval, ook in het – verre – verleden was het lastig harmonie en vrede te bewaren. De Gele rivier, de Yangtze en de kanalen spelen daarbij steeds een hoofdrol.

In de Chinese filosofie staat de mens centraal. De natuur, het landschap is ondergeschikt aan de mens. Afbeeldingen van de natuur zijn vooral een boodschap over machtsverhoudingen en veel minder om schoonheid van de natuur te laten zien. Het is deze mentale instelling die het moeilijk maakt veranderingen

door te voeren. Een tekst in de Guanzi uit de Han periode wees al eeuwen eerder op het verband tussen mens en natuur.

De oplossing voor de Wijze die de wereld zou willen veranderen is te vinden in water. Immers als water niet is vervuild, gaat het goed met het menselijk hart. Als het water zuiver is, voelt de mens zich op z'n gemak.

Ball geeft in het slothoofdstuk aan dat linksom of rechtsom meer medezeggenschap van het volk een *Dao* moet vinden. De problemen rond vervuiling, uitputting van grondstoffen, droogte en overvloedige regen met gepaardgaande overstromingen vragen om maatregelen. De steeds verder ontwikkelde bevolking vraagt een veilige en gezonde leefomgeving. Het gros van de Chinezen beseft dat veranderingen in harmonie een vorm moeten vinden. De problemen – uitdagingen – zijn te complex om op een eenvoudige manier opgelost te worden. Confucianisme en Daoïsme blijven een basis voor geleidelijke veranderingen. Ook voor hervormingen in China geldt: Verkondig geen gemakkelijke overwinningen. En een opgeheven vinger heeft vaak een averechts resultaat.

Wie de natuur wil beheersen, moet haar gehoorzamen. Er is nog een weg te gaan. Zolang de natuur, de rivieren, het water als tegenstander wordt gezien in plaats van als bondgenoot, is die weg nog lang.

The Water Kingdom A Secret History of China. Philip Ball. 341 pag. The Bodley Head, London.
ISBN Hardback 9781847932547
Trade paperback
ISBN 9781847923554
Euro 30,00 (bol.com).

Europese Euro's naar dialect

Platproaters: An de slag veur joen cultureel erfgoed!

Het *Dagblad van het Noorden* laat op 26 november Annie Schreijer-Pierik aan het (Nederlandse) woord. De katholieke CDA-europarlementariër pleit voor een wedergeboorte van Nedersaksische dialecten. In Brussel staat een pot met geld klaar. Zijn inspanningen voor dialecten zinvol? Wat zijn effectieve middelen om het cultureel erfgoed recht te doen? Gaat de jeugd weer plat proaten?

Gerard Stout

Regiotalen in besloten gemeenschappen verdwijnen in hoog tempo. Geïsoleerd levende volkeren verliezen hun taal zodra de buitenwereld binnenkomt. In open gemeenschappen – als in het Nedersaksisch taalgebied – verandert de woordenschat en de grammatica onder invloed van radio, tv, internet. Hoe invloedrijker Engels, Spaans, Duits, Chinees, Russisch in economie, cultuur en politiek, hoe sneller de woordenschat zich aanpast. De een noemt het verarming van de taal. Ik noem het verrijking.

Toys

Leenwoorden zijn van alle eeuwen. Het Russische woord voor fokkemast komt uit het Hollands en is door Peter de Grote uit de Zaan meegenomen. De toenmalige Russen kenden geen woorden voor veel scheepsonderdelen. Ze namen 'onze' woorden over. Apartheid is een Nederlands woord met mondiale gebruikers. Alle talen groeien naar elkaar.

Wie geen kennis heeft van Engels en advertenties in dagbladen, tienermagazines of flyers voor speelgoed leest, kan zich als spreker van Nederlands en Nedersaksisch tot de laaggeletterden rekenen. *Big deals, new releases, daily care, toys for the boys*. En wat te doen als de computer de mededeling *error* laat zien? Taal verschuift. Wie met de maatschappij mee wil blijven doen, kan het best kiezen voor meertaligheid.

Intimiteit

Platproaters onder mekoar levert knusheid en gezelligheid. Ons kent ons. Een eigen taal zorgt voor veiligheid bij de een en een gevoel van buitengeslotenheid bij de ander. Wie als niet-Fries in gezelschap van Friezen terecht komt weet wat ik bedoel.

"Zonder onze taal verliezen we een deel van onze identiteit," zegt Pierik. Misschien. Onze identiteit is fluïde en wisselt per uur. Thuis ben ik een ander dan in de bus of tijdens een kerkdienst. In gezelschap van vrienden ben ik een ander dan omringd door rivalen. Onder professoren gedraag ik me als een professor. Do as the Romans do. Adapt yourself in de nieuwe situatie. Wie weigert zich in een nieuwe environment te schikken is veroordeeld

tot Alleingang. Wie geen computertaal leert, niet met de icoontjes van de iPhone overweg kan, niet kan skypen, niet draadloos kan betalen en geen Netflix weet te starten is perdu. Kissing is the new tongue.

Erfgoed

Een pleidooi voor actiever gebruik van Nedersaksisch door jeugd is een doodlopende weg. Jonge generaties laten zich gelukkig niet sturen door oudere platproaters. Zeker niet als die stimulansen gericht zijn op behoud van wat al is verdwenen. Artificieel gebruik van *bossem, noaberschap, teems, eelsk, swienepuut, gaorenklopper* en andere archaische woorden werkt contra-productief.

Het Drents Archief ontsluit samen met Het Drents Landschap op het web een deel van het cultureel erfgoed van de provincie. Prima manier om regionale geschiedenis voor iedereen toegankelijk te maken. De

pot met Brussels geld is goed besteed aan digitaliseren van alle dialectschrieven, zodat iedereen op het web de taal kan vinden in woord, beeld en geluid. Albert Haar maakte 25 schrieversportretten, elk van een uur. Niemand ziet dit erfgoed. Op streaming video ermee.

Ambassadeurs

Pierik prijst meertaligheid bij Stenden. Terecht. Drents en Plattduuts zijn geen museumstukken. Ze horen in een programma met andere levende talen. Gelijkwaardig naast en door elkaar.

Bekende artiesten als ambassadeur – Pierik noemt Daniël Lohues – lijken de oplossing voor non-problemen. Kiezen voor een zanger is een keuze voor bedrieglijke emotie boven ratio. Zang in de streektaalen is bijna net zo mooi als Gregoriaans. De taal overleeft er niet mee. Er zijn geen biografieën van Ede Staal in het Gronings, geen van Daniël Lohues in het Drents van Erica, geen biografie van Herman Finkers in het Twents. Als het moet, lees ik hun levens liever in het Nederlands.

Geldstroom

Volgens Pierik is er veel geld te verdelen. Ik geef enkele aanzetten.

Film

Verfilm *Vertrouwd Voordelig* van Peter Middendorp. Deze *coming of age* roman leent zich perfect voor een tijdsbeeld van Zuidoost-Drenthe in de jaren 80. Sex, geweld, destructiedrang, platproaten, frictie tussen oud en nieuw en een lijk in de Verlengde Hoogeteense Vaart.

Als dat boek minder geschikt is: ik heb minstens vijf verfilmbare Drentse boeken in stock, o.a. over versterving (*In paradysum*). Makers en spelers: platpratende amateurs.

Projectbureau

Wie iets wil betekenen voor de Drentse Taal kan nauwelijks om het gevestigde instituut heen. Het Huus van de Taol en Het Drentse Boek maken de dienst uit. Meer van hetzelfde.

Ik pleit voor een Projectbureau waar iedereen aan kan kloppen met een plan voor een film, musical, boek, landschapskunst, beeldende kunst, cursus streektaal, historisch onderzoek naar erfgoed, enz, enz...

Wie een goed plan inlevert krijgt Brussels geld.

Het Huus van de Drentse en Grunneger Taol krijgen vijf jaar de tijd om ook via projecten voort te kunnen bestaan. Dat betekent dat de automatische subsidieverlening na vijf jaar stopt. Via kansrijke projecten kunnen ze meedingen en doorgaan. Nadenken en creativiteit loont.

Afrekenen op vastomlijnde doelen. Bijvoorbeeld: Drentstalige roman over een piloot op intercontinentale vluchten. Minimaal 60.000 woorden. Leeftijd van de schrijver, lager dan 50 jaar. (Om jongeren een kans te geven.)

Bureau voor uitgave van boeken, cd's, films in eigen beheer. Geen aanbodgestuurde uitgaven, maar vraaggestuurd. Iedereen kan aankloppen voor hulp.

Fryslân kent beurzen voor schrijvers. Enkele maanden betaald verblijf in het buitenland. Randvoorwaarde:

Kom terug met een boek in het Fries (wordt ook vertaald in de taal van het gastland.) Prima. Om ùtens.

Lectoraat Nedersaksisch

Brussel kan een paar ton overmaken naar Stenden in Emmen voor nader onderzoek. Relaties tussen laaggeletterdheid, meertaligheid, gezondheidstoestand, enz... verdient veel aandacht om beleid te maken voor een rijkere culturele toekomst.

Dagblad

Betaal het *Dagblad van het Noorden* jaarlijks Euro 50.000. De tegenprestatie: elke dag tenminste één serieus nieuwbericht in een Nedersaksische variant. Te beginnen met interviews met pleitbezorgers van streektaalen. Betaal *captains of culture* – Daniël Lohues, Marga Kool, Jan Veenstra – dubbel tarief om hun columns in het Nedersaksisch te schrijven. Geef regionale omroepen eenzelfde bedrag voor serieuze programma's in de streektaal.

Nedersaksisch voor ware liefhebbers. Konijnenkeutels, knienekeutels, Kaninchenmist, crotte du lapin, rabbit dung, , кролик навоза. Meertalige smaak.

Samenwerking

De cultuuromslag: van nostalgisch behoud van dialect naar openstelling en verrijking van cultureel erfgoed kan door gezamenlijke inspanning van instituten die op hun laatste benen lopen, zoals regionale omroepen, bibliotheek en streektaalinstututen. Besturen van gemeenten en provinciën kunnen dit proces sturen met resolute hand aan de Brusselse subsidiekraan.

Poze

Particulier literair tijdschrift van Gerard Stout.

ISSN 2468-340X

www.gerardstout.nl gerardstout@kpnmail.nl